

Godina X. Nova serija, br. 84

BEOGRAD, 16 JANUAR 1959

Cena 30 din

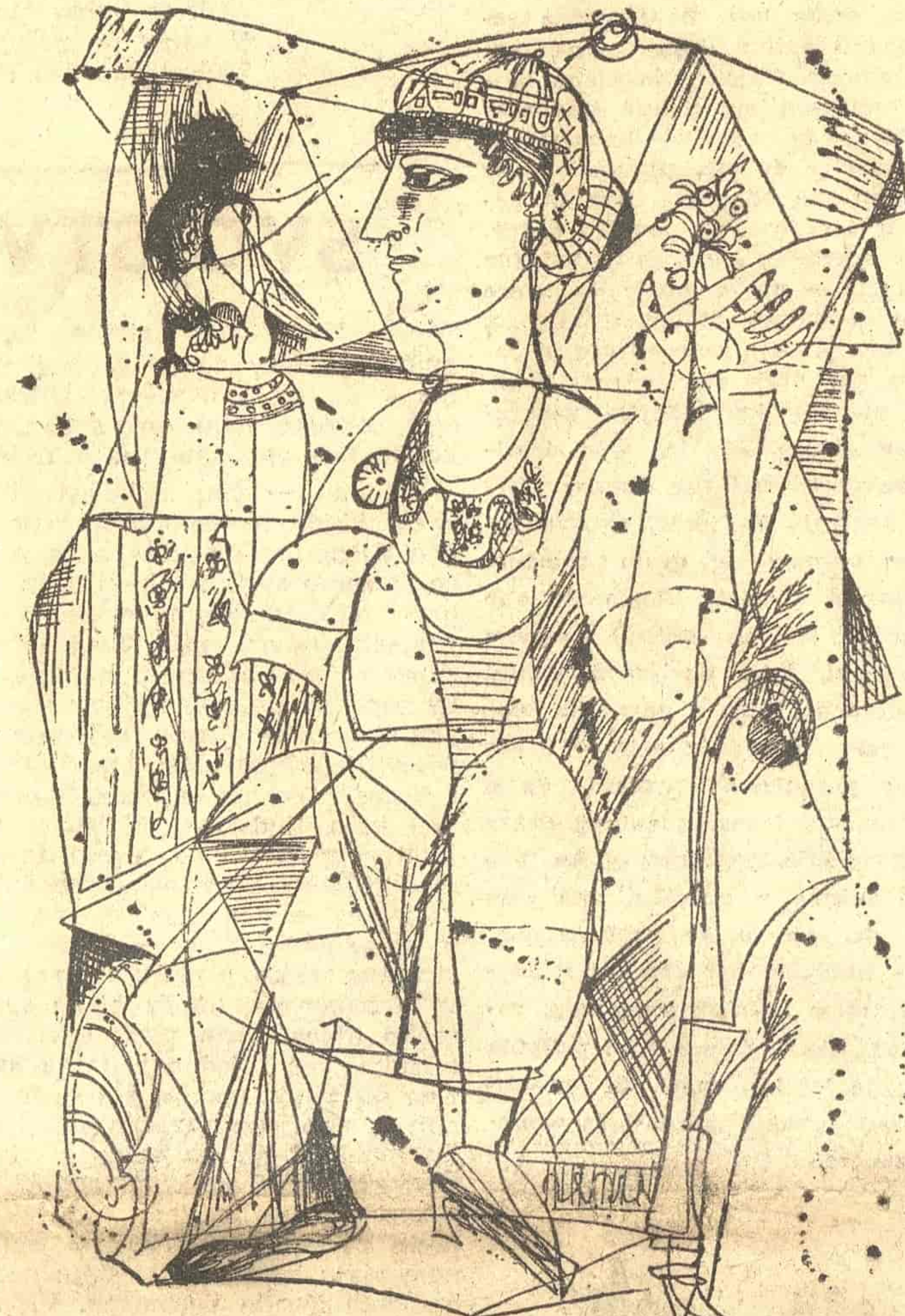
Predrag PALAVESTRA:

O kritici, trista čuda

...rečeno je ovih dana u našoj štampi, sa tendencijom da se kritika kompromituje i obezvređuje. Iako ta tendencija nije naročito nova, pa, stoga, ni nepoznata, iako se, samo u posleratnoj našoj književnosti, već nekoliko puta, uvek kao po dogovoru, u nedostatku drugih i drugačijih povoda, u nedostatku hrabrosti, možda, ili sistematičnosti, da se drugi, ozbiljniji i životinjiji problemi umetnosti postavljaju i raščiste, kretalo u krstašku vojnu protiv večnog krivca — kritike, iako su se, u sličnom ili istom obliku, sve te, opravdane ili ne (svejedno) zamerke već čule, upamtile, zabravile i ponovo slušale (a, nema sumnje, krug će se i dalje ponavljati, i nikoga to, u osnovi, neće uzbuđivati ništa više nego što i inače uzbuđuju manje-više sve prolazne književne kampanje, afere i legende), ipak, da bi se nešto utvrdilo, postavje razlozi zbog kojih pored ove trenutne, rastuće anti-kritičke tendencije ne treba proći s tobom nadmoćnim blagim smeškom. Jedan od tih razloga je taj što se, u tome otporu prema kritici, uglavnom zbog olakog, umetničkim dušama vrlo dostupnog uopštavanja, još više mute i zamućuju i onako mutne i zamućene, premećene i izopacene pretstave o kritici, jer se podgreva i održava, širi i razgranaava jedan terminološki nesporazum o kritici, nesporazum pod čijim pritiskom naša literatura živi već dugi niz godina. Na liniji toga nesporazuma našao se i inače ubedljiv članak Mladena Oljača, objavljen u prošlom broju ovoga lista pod naslovom „Trista ličnih kriterijuma“, članak koji, uprkos nizu tačnih zaključaka i oštromih zapažanja u njemu izraženih, ili, bolje rečeno, baš zahvaljujući njima, predstavlja neposredan povod da se problemu nesporazuma o kritici posveti nešto pažnje.

Utvrdjući da „nije tačno da kritike nema“ u savremenoj našoj literaturi, Mladen Oljača je zamorio kritici da je „oštra do te mere da već ugrožava i sopstvenu slobodu, jer je zloupotrebljava, a zloupotrebljena sloboda ne može da služi stranom iznalaženju umetničke istine, već vodi u anarhiju, u malogradansku besprincipijelnost“, zaključujući da „bi, sa retkim izuzecima“, „formula naše današnje književne kritike mogla da se nazove „trista ličnih kriterijuma“. Ako se Oljačina teza, da kritika može da bude čak i ona vrsta aktivnosti koja „vodi u anarhiju i malogradansku besprincipijelnost“, primi uslovno (a jedino se tako može primiti), onda nema razloga ne saglasiti se s njegovim mišljenjem. Takođe i sa sledećim: „Ljudi koji se bave književnom kritikom, grupisani oko literarnih tribina (časopisi, listovi, radiostanice, debate dvorane) gube ponekad svako osećanje odgovornosti, povodeći se za ovom ili onom ličnom simpatijom ili antipatijom. Nažalost, to su najčešće mladi ljudi, takoreći maturaniti, koji do književne maturre možda nikad ni stići neće. Oni veoma superiorno sude o književnom delu, ali veoma malo misle o tome kakvo je to delo i kakav je njihov sud. Oni najčešće brane teze, smišljene unapred, skrojene po najsubjektivnijim porivima, nastale na izvorima neobjektivnosti, podvaljivanja, insinucija, preziranja, zlobe, vredenja, namernog previranja i često laži...“

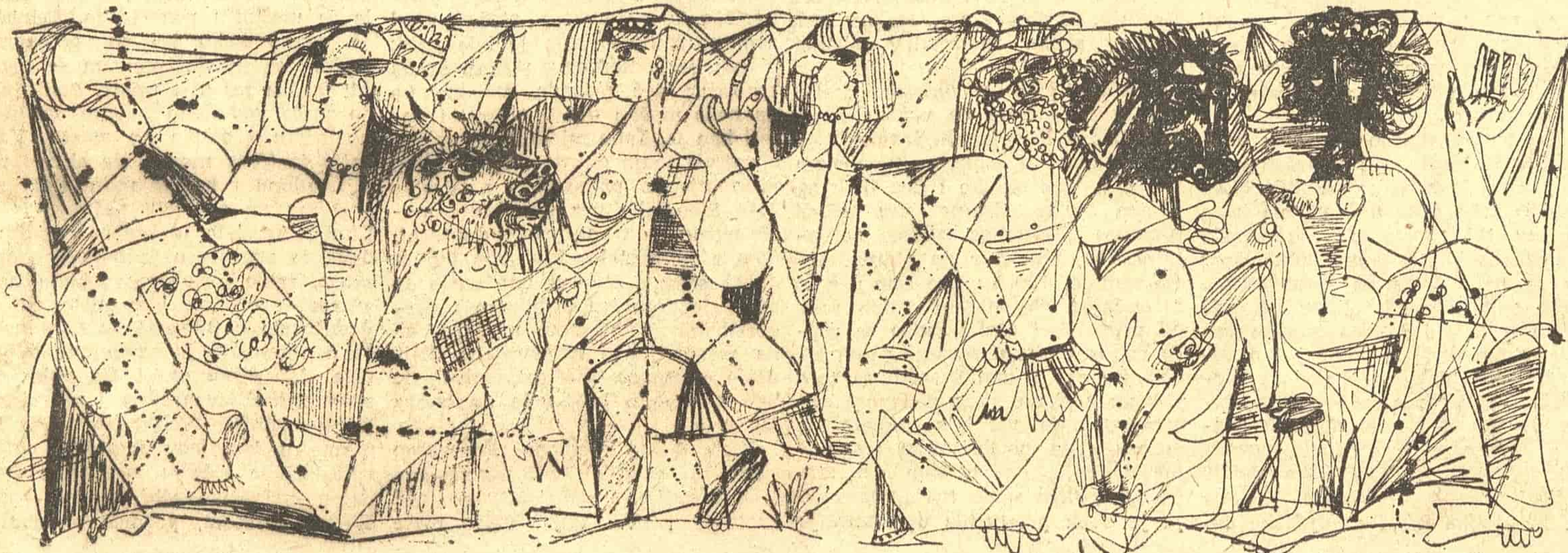
Svakome ko tole pažljivo prati tokove i kretanja savremene naše književnosti biće jasno da je gore navedena tvrdnja tačna i da je to, o čemu Oljača govori, veoma akutan, i aktuelan, problem našeg književnog života, njegove teške atmosfere i njegovog zadaha. Šta više, moglo bi se, i trebalo bi, ići i dalje

LAZA VOZAREVIĆ: GRAFIKA

Trebalo bi pretresti da li su uvek i samo za sve krivi oni „takoreći maturaniti“ koji, „grupisani oko literarnih tribina... gube ponekad svako osećanje odgovornosti“, ili su, isto toliko, čak više, mnogo više, krivi oni koji tim „takoreći maturanitima“ daju mogućnost da „gube svako osećanje odgovornosti“. U današnjim književnim prilikama nijedan „takoreći maturanit“ ne pada u štamparski slog s neba, ne ulazi u spisak saradnika ovoga ili onoga časopisa (tačnije: ne ostaje u njemu) zbog svoga lepog rukopisa ili (rečimo) lepih pesmica; jedan (gotovo svaki) „takoreći maturanit“ sa vrelim književnim ambicijama, razumljivo nestrpljiv da se što pre proglasi, traži nekoga uz koga bi se privio, i kada se jednom priviće, teško može da se odupre uticaju onoga pomoću čijeg autoriteta, šarma i širokih pleća otvara vrata što vode u javnost, do slave i imena. Drugim rečima, ne bi se, u tragajući za onim što kompromituje savremenu našu kritiku, trebalo držati samo na glasnoj i urnebesnoj beleškarskoj konjunkturi, koja uspeva da nadglasa reč i smisao autentične kritike, već bi trebalo naći pravo mesto i pravo ime za one koji stoje iza neodgovornog piskaranja razmnoženih „takoreći maturanata“, jer niko nije, niti može da bude, samozvanac i van-nakupackog sindikata, u situaciji gde se čičkovski kupuju duše, osniva-

ju škole, organizuju hajke i gde se blato i prašina bacaju u oči...
Trebalo bi... ali to nije problem književne kritike, i zato je teza Mladena Oljača, da je kritika aktivnost koja „vodi u anarhiju, u malogradansku besprincipijelnost“, morala da bude jedino uslovno primljena. To, o čemu on govori, i o čemu treba govoriti, problem je književne pijace, problem kalkulacija, cena, izvikivanja i navikavanja. Komercijalni problem. Postavljaajući, ponovo, ko zna po koji put postavljeni problem kritičarske aktivnosti i, još ozbiljnije, kritičarske savesti u našoj današnjoj književnosti, uopštavajući i ne nazivajući stvari i pojave pravim imenom, Mladen Oljača se, uprkos svim svojim tačnim zaključcima i zapažanjima, našao na liniji terminološkog nesporazuma o kritici, zbog čega je, njegovome tekstu, trebalo dodati nekoliko napomena. Tek — da ne bude zabune.
Ono o čemu je on pisao — nije kritika. Misleći da piše o kritici, on je pisao o ne-kritici, o anti-kritici, jer on osuđuje nemoral, a kritika bez morala nema i ne može da bude: moral podrazumeva pravo na kritiku, kritika podrazumeva moral.

LAZA VOZAREVIĆ: GRAFIKA

Ispod gromoglasnih nazovi-kritičarskih zujanja i peckanja, onemogućena često baš zato što svojom moralnom čistotom smeta, kod nas, međutim, ima autentične kritike. Ona, doduše (srećom!) nije horsko recitovanje pohvala, nerazumno deljenje komplimentata, ni utrkivanje i granje u superlativima. Ona se, doista, ne služi jednim univerzalnim kriterijumom i niko (najmanje Oljača) nije ozalošćen time što ona nije uniformisana i što kritičari ne kreću kao žabe u letnja predvečerja. To je njeno pravo i njena sloboda; to je, šta više, njena priorita: da bude raznovrsna, konfrontirana, ali uvek na strani umetnosti. Sasvim je svejedno umetniku da li će njegovo delo biti osmotreno i ocenjeno sa stanovišta književno-istoriskog, sociološkog, artističkog, filozofskog ili lingvističkog (a svako od tih stanovišta podrazumeva specifičan kriterijum); svejedno mu je da li će ga interpretirati kritičar impresionista, sintetičar, analitičar; njemu je važno da njegova umetnost ne bude izneverena, njegovo delo da ne bude falsifikovano, njegova poruka, koju upućuje svetu, da ne bude izokrenuta ili neshvaćena. Svi ti kritičari, kojih ima i koji se bore da traju u savremenoj našoj književnosti, mogu i ne moraju da imaju pravo, ali kada književnim delima prilaze bez predzuda, sa pobudama plemenitih, oni deluju kao kritičari, pa ako su, nekada, njihove ocene i oštre i, možda, nepravedne, uvredeni stvaraoči bi trebalo da ostanu bar na nivou svoje umetnosti. Mi danas imamo kritičare koji imaju poštenja prema svome pozivu, poštenja prema literaturi o kojoj govore, poštenja da imaju i da kažu svoja mišljenja i da u njima istraju. Koji imaju uma, da do svog mišljenja dođu, i talenta da ga izraze.
Gde su?

To je nova, posebna tema. Ovde je bilo važno utvrditi, još jednom, još jednom reći, i smooći snage da se to, ako zatreba, kaže stotinu puta: nije kritika sve ono što se po navici, od nevolje, kritikom naziva; stvari i pojmovi imaju svoja imena, a imena ne treba brkati. A ako neko o kritici ipak ne zna, ili neće da zna, a do sad nije pročitao, treba mu reći da, kako reče Stanislav Šimić:

... Kritici imaju pametnijega posla nego da budu vratari pa piscima otvaraju vrata, na koja ulaze u javnost, i da im se pri tom klanjaju; namjesto da poglaju portirsku uniformu i vježbaju se kako se naklanja, oni uglavljaju kritikom smisao književnih djela, koliko toga smisla ima, pa je kritika spomenik tomu smislu... Jezik kritike nije trač ređuje i kuharice, ni referentski izvještaj. Kritika nije pozdravni govor na banketu u počast svečara. Kritičar nije trgovački pomoćnik koji govori samo superlative. Kritičar nije procjenitelj robe u komisijonj prodavaonici koji procjenjuje robu prema tomu da li je mušterije kupuju više, ili manje, ili je ne žele nikako...
To, u izvesnoj meri, objašnjava nesporazum.

MALI ESEJ

Pisac i (auto)reklama

Riječ je o problemu. Riječ je o vrijednim piscima. O onima između njih, koje način života i temperamenat ili društvena aktivnost, neliterarni momenti, mjesto na kojem su se našli, nisu predstavili, nametnuli štampi i kritici. A to znači publici.
Svi su nabrojani činioci, sami za sebe, više ili manje efemerni, ako se uporede s pozivom pisca, s njegovim kreativnim ostvarenjima, a imali su veliko značenje za piščevu književnu afirmaciju.
Pitanje nije jednostavno. Šta preostaje piscima lišenim svih tih vanjskih momenata? Da će, već jednom, ako nije sada, sve biti obasjano, protumačeno, razdijeljeno publici — je li to sigurno? Historija literature ne poznaje samo jedan slučaj, kad je djelo ovog ili onog majstora za svijet spaseno zaslugom pojedinca. Ali takvih pojedinaca nema dosta. Ni na pravom mjestu. Ni u pravi čas. Nema tih stvarnih otkrivača, tih strasnih propovjednika, savjesnih tumača. Malo ih ima. A bogatstvo, time što smo ga pokazali tek nekolicini, što za nj zna tek mali broj prijatelja, ne prestaje biti bogatstvom. Time, što za nj znaju samo naši kolege, pisci. Neosporno je, pisci, međusobno, najbolje znaju vrednote i bogatstva jedni drugih. Prijatelji, znanci. Ali prijatelji, znanci, jer su pisci, imaju — ne tako rijetko — nekih svojih razloga, te o vrijednosti djela svoga kolege ne pričaju. Ne pričaju suviše. Ne pričaju dosta. I dešava se nešto čudno: oni, koji najbolje poznaju naše djelo, koji najadekvatnije mogu da ga osjete i prime, ne cijene nas, javno, na temelju toga svoga, vlastitoga poznavanja, nego podliježu glasovima izvana: govori li se o nama u javnosti, čuju li se o nama glasovi u javnosti, oni će nas — više respektirati! Barem će više govoriti o nama. Upravo onako, kao i, ustvari, neobavještena većina! Ako su ti glasovi izvan njih dobri; i njihovi izdašnji komentari bit će blagonakloni, puni poštovanja i priznanja. A ako su glasovi izvan njih loši po spomenutoj pisca, prijatelja što ga dobro poznaju i kao stvaraoca intimno cijene, — i njihovi izdašnji komentari bit će negativni! Uza sve njihovo poznavanje, osjećanje i respektiranje piščeva bogatstva! Rijetki su, koji će — uz inat — reći (pred samim sobom, prvenstveno): ne, on je dobar pisac — onda, kad se o njegovu kolegi govori loše. Ili: on je još imućniji, no što ga prikazuju.

Poezija Tina Ujevića bila bi, razumije se, to što jeste, i u slučaju da je poznaju — i cijene — tek rijetki znanci. Ali, bez (auto)reklame, to je evidentno. Tin Ujević ne bi bio ono što jeste: pojam, pojava, učitelj, čvorna točka. S Matošem je slično. Njihovo djelo ne bi dovoljno postojalo za ovu kulturu i literaturu, dakle za svijest svoga vremena. I djelovanje njihova djela ne bi bilo moguće. Ni na publiku ni na pisce. Ne u razmjeru s njegovom vrijednošću. A baš su njih dvojica pisci kojih književno djelo nije značajno samo za našu literaturu, već i za čitav naš nacionalni i duhovni život.

Napomenimo i ovo: svaki ozbiljan pisac ima nešto da nam kaže. Zato mu je stalo da ga čujemo. I još ovo: činjenica je, da kvaliteta djela, sama sobom, djelo u savremenom svijetu ne plasira.

Stoga se pisac o kojemu je riječ, često nalazi u dilemi: da li govoriti sam o sebi ili ne? Nastupati li — recimo — na raznim „Književnim petcima“ ili ne? Živjeti li svojim povučenim, najvlastitijim životom ili...
Nisu svi pisci ni rođeni ni spremni za (auto)reklamu. Imaju svoje mišljenje o njoj. Ali pritisnuti (neotklonjivim, teškim) osjećajem da je njihova poruka, njihovo bogatstvo nepoznato, nedovoljno poznato, i da će nepoznato — više ili manje — i ostati (zahvaljujući kritici, onakvoj kakva jeste, a takva kakva jeste ona nije isključivo naš specijalitet!) — oni, ili se povlače u mir još dublje, ili pristaju na (auto)reklamu. Često i onu najsvakodnevniju. Mada im je, ustvari, to nešto strano.

Ili biti nepribližen, neprepoznat, ili se nametnuti. Dakle: da li se podvrgnuti reklamama ili ne? Tom savremenom aparatu, koji, kad je jednom pokrenut, ide sam. Dilema je, u suštini, pomalo tragična. Tužna.
Miloj SLAVIČEK

SVOJSTVA KRITIKE

Doživljajni odjek, nastanjen u raznovrsnim vrstama tonova, uvek je povod za razmišljanje kad se poezije tiče. Ugodajna vrednost lirskog glasa utoliko je značajnija ukoliko se sa njime pronalaze skriveni svetovi. Uzbudljivi trenutak lirskih slika kritika ne bi nikad trebala da analizira, već naprosto da produžava, unapređuje. Sa romanom je drukčije, ali asocijativna i kombinatorna „igra“ emotivnih i intelektualnih poetskih značenja ide uvek korak ili više koraka dalje od onoga što može pružiti kritika. To je jasno i neoporecivo, mada kritika ova naša još nije pronašla pano odakle će da posmatra ogromni prostor i orijentacionu putanju lirskih razrešenja. To ona ne može ni naći jer od poezije traži da svaki njen podatak bude istovetan objektima iz prirode, da bude sa linijom i površinom koja se može lako omeriti i optipati. Tako se iza dekorativnog zastora kritičke reči kriju prihvatane samo onih svetlosnih signala koje pruža prozni tekst, a poezija ostaje po strani kao svako nesrećno pastoreče!

To što se daje suprotnost prozi i što se njen savremeni konsument smatra isključivom vrednošću umetničkih kategorizacija, samo potvrđuje da je estetski kriterijum poljuljan i da ne može da se snađe u opsesionom polju raznovrsnih poetskih novina i izmenadenja. I ako se čini napor da se lirski trenuci dokuče i otkriju, ako se teži ka tome da se pronađu skrivene realnosti, kritičari moraju donekle da budu pesnici, oni moraju da budu predisponirani kad prodiru u stanovite punktove lirskih vidokrugova. Verovali ili ne — kritika poeziju smatra nižim redom, što znači da se predala riziku da se sasvim degradira. Zači u poljenu određenog emotivnog doživljaja, naći mogućnost da se iskristaliziraju čudesni spletovi; u pe-

Nastavak na 2 strani
Zarko ĐUROVIĆ

DUSAN ANDELKOVIC:

»Zidovi od sunca«

»Rad«, 1958

Ova nevelika zbirka pesama Dušana Anđelkovića počinje jednim ciklusom koji nosi naslov »Tenkovi pod šljivama«...

Alli žalost, kada pokušamo čitati te što nam pesnik otkriva iza tih naslova, odmah što nam pada u oči, to je autorovo nastojanje da u izrazu bude pošto-poto moderan...

Anđelković po izboru motiva, a i po osećanjima, pripada poeziji koja se kod nas pisala odmah posle rata...

Drugi utisak je - redaktorov siguran izbor, njegovo pouzdano merilo i izgrađen ukus...

»Bio je prevrtljiv tako kao list«

Nekoliko pesama koje opravdavaju pojavu ove inače lepo opremljene zbirke, govore da Anđelković nije bez talenta...

Dragan Kolundžija

JOVAN JOVANOVIĆ-ZMAJ:

Pesme

Matica srpska - Srpska književna zadruga, 1958

Nedavno se pojavilo i drugo Kolo zajedničke biblioteke Matice srpske i Srpske književne zadruge čija je ideja da izdaju, u dogledno vreme, Srpsku književnost u sto knjiga.

Izbor i redakciju ove knjige izvršio je Mladen Leskovic, književni istoričar i kritičar, izvrstan znalac Zmajevog životnog i kreativnog puta...

Kada se pročita ova knjiga nužno se nameću dva osnovna utiska:

Prvi je da je u redakcijskom koncipovanju Zmaj brojno zastupljen u svima poetskim ostvarenjima...

DNEVNIK

Još jednom ponovljena ljubav

Šta treba da kažem i kako moram da kažem to što će mi doneti mira u decembru? Mesec je to koji sam izdvojio zato što u njemu najintenzivnije živim i najviše stradam...

U ranim decembarskim večerima, osim tihog zvrranja užarenih spirala električne grejalice, čuju se povremeni glasovi iz susjednih stanova, zatim uzburbani koraci u akustičnom hodniku i povremena huka tramvaja...

iznikle ne samo u »Dulčićima« i »Dulčićima uvećinama«, nego i u nizu drugih kraćih i dužih pesama sa kojima, već decenijama, živi naš narod...

Ljubitelji Zmajevog poezije naići će, u ovoj knjizi, na sve one pesme koje su im ostale drage iz detinjstva ili poznih dana.

Drugi utisak je - redaktorov siguran izbor, njegovo pouzdano merilo i izgrađen ukus.

Mladen Leskovic nam je priredio jednu lepu, rado čitanu, zanimljivu knjigu u kojoj je Zmaj Jova našao svoje pravo mesto.

Mladen Leskovic nam je priredio jednu lepu, rado čitanu, zanimljivu knjigu u kojoj je Zmaj Jova našao svoje pravo mesto.

Mladen Leskovic nam je priredio jednu lepu, rado čitanu, zanimljivu knjigu u kojoj je Zmaj Jova našao svoje pravo mesto.

»Bio je prevrtljiv tako kao list«

Nekoliko pesama koje opravdavaju pojavu ove inače lepo opremljene zbirke, govore da Anđelković nije bez talenta...

Dragan Kolundžija

JOVAN JOVANOVIĆ-ZMAJ:

Pesme

Matica srpska - Srpska književna zadruga, 1958

Nedavno se pojavilo i drugo Kolo zajedničke biblioteke Matice srpske i Srpske književne zadruge čija je ideja da izdaju, u dogledno vreme, Srpsku književnost u sto knjiga.

Izbor i redakciju ove knjige izvršio je Mladen Leskovic, književni istoričar i kritičar, izvrstan znalac Zmajevog životnog i kreativnog puta...

Kada se pročita ova knjiga nužno se nameću dva osnovna utiska:

Prvi je da je u redakcijskom koncipovanju Zmaj brojno zastupljen u svima poetskim ostvarenjima...

se motivi dublje zahvataju sa nesumnjivom namjerom da se pronade i na neki način sugerira umjetnička istina.

»Rimske priče« su ostvarene jednostavnim stilom bez naročite težnje za ornamentikom i osložavanjem izraza...

Iako u cjelini ove priče nijesu reprezentativno Moravijino djelo, njegova će snaga, ipak, ostati u romanima...

Iako u cjelini ove priče nijesu reprezentativno Moravijino djelo, njegova će snaga, ipak, ostati u romanima...

Drugi utisak je - redaktorov siguran izbor, njegovo pouzdano merilo i izgrađen ukus.

Mladen Leskovic nam je priredio jednu lepu, rado čitanu, zanimljivu knjigu u kojoj je Zmaj Jova našao svoje pravo mesto.

»Bio je prevrtljiv tako kao list«

Nekoliko pesama koje opravdavaju pojavu ove inače lepo opremljene zbirke, govore da Anđelković nije bez talenta...

Dragan Kolundžija

JOVAN JOVANOVIĆ-ZMAJ:

Pesme

Matica srpska - Srpska književna zadruga, 1958

Nedavno se pojavilo i drugo Kolo zajedničke biblioteke Matice srpske i Srpske književne zadruge čija je ideja da izdaju, u dogledno vreme, Srpsku književnost u sto knjiga.

Izbor i redakciju ove knjige izvršio je Mladen Leskovic, književni istoričar i kritičar, izvrstan znalac Zmajevog životnog i kreativnog puta...

Kada se pročita ova knjiga nužno se nameću dva osnovna utiska:

Prvi je da je u redakcijskom koncipovanju Zmaj brojno zastupljen u svima poetskim ostvarenjima...

skom istinom. Ali u avanturističkim romanima iz istorije tu istorisku istinu ne treba ni tražiti. Tradicije i predanja o narodnim junacima su skoro redovno poetičnija i patetičnija od prave istorijske istine...

Predrag Protić

ANTONIO FOGACARO:

»Pesnikova tajna«

»Narodna knjiga«, 1958

»Pesnikova tajna«, ljubavni roman italijanskog pisca Antonija Fogacara, izrazito je romantičarska lirsko-sentimentalna tvorevina...

Isto tako, pogrešno, pretpostavlja da se Baranin prvenstveno rukovodi pedagoškom tendencijom i utilitarnim ciljevima...

Dapirilo Kiš

VINJETA SLAVOLJUBA BOGOJEVIĆA

Branko MILJKOVIĆ: BOL I SUNCE

Sunce koje podgrevaš u novom Svetu stare laži o selenju praha Naša je nada očajna i plaha Naš pakao počeo pesmom labudovom.

Ti što nas ne razlikuješ a osvetljavaš Slikama od juče, danas van vremena U pustinju se pretvara svet koji spasavaš Zalud ptice kruže oko tvog imena.

O stub sunčev zanet beščulnom muzikom Ubija nas snom o savršenstvu, slikom Pustinje što očisti sunce od vremena I belih svetlosti čula što nam srce krađu Hvalite sunce koje osvetljava bez promena Suprotne stvari zavedene pojavu očajnu nadu.

To u šta se sjaj i bol pretvara isto Biva: ljubav koju još pesnik ne reče Jarki cvete kojim vrtovi se leče Iz probrogot nerva rasteh bolno i čisto.

Daj mi da vidim svršetak tvog leta Mir tvoga kretanja što mi nemir snio I nepokretnost moja kad sam mrtav bio Sam u svom srcu bez munje i cveta.

Gde je uteha za ono što znamo Nada bez onoga koji se nada, san Bez onoga što sanja, svet bez senil!

Je li to ljubav što se iz srca tamnog U vatru premešta iz vatre u dan Ljubav van nas i u uspomeni?

SVOJSTVA KRITIKE

Nastavak sa strane... Sničkom delu, posao je koji zahteva da malo narušimo i tradiciju, ukoliko nam ona smeta...

Žarko ĐUROVIĆ

Eseji Miodraga Pavlovića

Miodrag Pavlović: „Rokovi poezije“, Srpska književna zadruga, 1958

Esejstika je za ovog pisca prevashodno misaoni rod. Bilo o čemu da piše, kod njega se pisanje postavlja kao sintetizovanje ideja. Bilo koji predmet, delo ili pisca da dotakne, on izvlači opšte ideje, on govori o piscu ili delu u povodu nekog problema koji izvanredno precizno misaono postavlja. Možda je sam način, upravo prigodni karakter njihovog delimičnog porekla (napisi u listovima ili druge, vezani za pojavu jedne knjige i unapred suženim prostorom spolja, a inicijatori jednog beskrajnog aktualiziranja iznutra) odredio i nešto što je meni lično mali nedostatak, a reflektuje se na taj način što, dok čitate ovaj tekst, osetite da je predmet raspravljanja i misaonog raspređanja unapred sužen, da ga izvesna suženost anticipira pre nego što je počeo da se uobličuje. Ali ne nasilno da bi vas poremećena logika sprečila u uživanju male diskursije, nego u tom smislu što se obično ceo problem postavlja u osnovnim konturama, što ga pisac daje u jednom ili dva osnovna vida, što izabere osnovne aspekte njegovog tretiranja ne vodeći uvek računa o tome da li su oni već konvencionalno poznati ili ne. Usled toga nivo problemskog postavljanja nije uvek ujednačen, negde se pred vama izlažu stvari koje spadaju u osnovni red činjenica čije se prethodno poznavanje kod obrazovnijeg čitaoca samo po sebi pretpostavlja, dok druge bljesne pred vama mala esejistička minijatura sva natopljena jednom podignutom misaonom klimom kroz koju ulazite u najtanjanije probleme stvaranja.

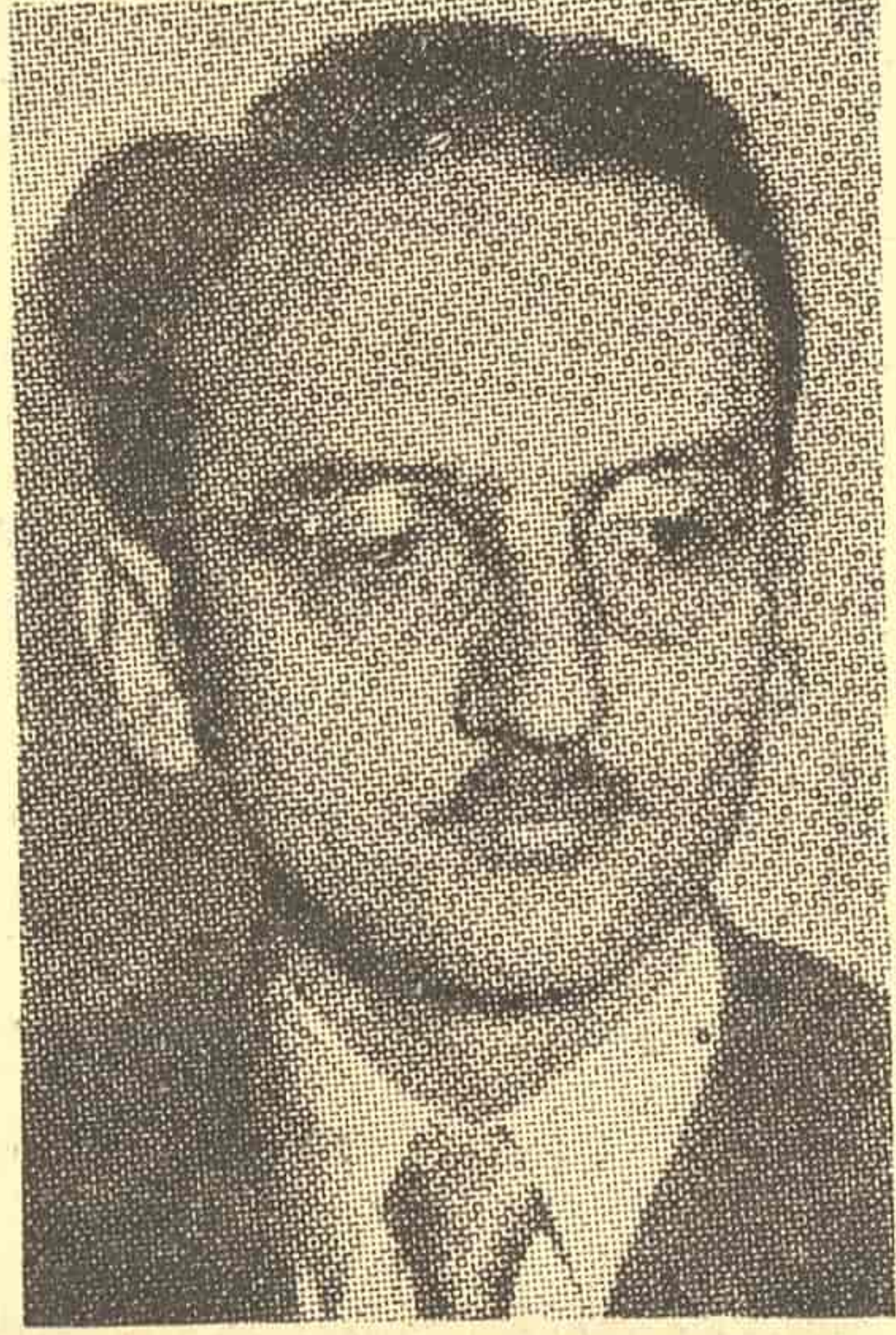
Odluka ovog esejiste je da tretira samo one probleme koji ga intimo kao stvaraoča tangiraju. Ustvari, o čemugod da piše, on tretira svoje lične stvaralačke probleme a da to nikad ne otkrije bilo kakvim subjektivnim akcentovanjem. On je uvek na nivou objektivne vrednosti i karaktera problema koji tretira. I tu je čini mi se najbitnija osobina ovog rasnog esejiste: on je uvek dorastao temi, problemu, ideji, on je uvek na njegovoj visini i zato je u stanju da se u samom procesu diskursije ako ne i njenog postavljanja do te mere objektivizira, da se stopi sa samom idejom tretiranja da vi niste više sigurni da li to govori on sam u svojoj interpretaciji neke ideje stvaranja ili ga objektivna ideja koristi da se kroz njegova usta saopšti. On poseduje izvanrednu moć da se identifikuje sa predmetom inspiracije, pa čak i onde gde logička sila argumentacije nije na njegovoj strani. Nemam trenutno prostora da objasnim ovu prividnu protivurečnost, ali ona je jedna od funkcija odnosa subjekt-biće.

Kao i u svojoj dramaturgiji ili poeziji pisac ni ovde ne izbegava antitezu i paradoks, one za moment bljesnu kao otkrivanje osnovnih ili najbitnijih proceduralnih oblika u kojima se neminovno kreće svaki kontakt subjekt-biće. Šteta je što ovaj postupak nije u univerzalno primenjen kao metodološka sistematika, jer svaki odnos prema biću mora da se karakteriše ambivalentnim potencijama. Pogotovu kod ovog pisca koji ima osobitu naklonost i moć za mišljenje u ontološkim kategorijama, predpoziciju za ontološko mišljenje koje se srećno presreće sa poetskom imaginacijom okrenutom samoj sebi, upravljenom na samu sebe kao na svoj jedini cilj. To lagano imaginativno zaokupljanje samim sobom kao jedinim svojim predmetom čini ovu poetsku imaginaciju i na ontološkom planu raspre samu sebe dovoljnom. Otuda se piščeva esejistička misao slobodno i suvereno kreće kroz sve probleme kojih se dotiče, jer uvek ostaje uglavljena između svojih života.

Odluka je ovog esejiste da u najtanjanije probleme estetske apstrakcije ude na poetska vrata. Ovaj esejist ovaploćuje neverovatnu sposobnost da najapstraktnije tretiranje vodi jednim poetizovanjem rečnikom koji nikad nije ispod nivoa apstraktnih vrednosti materije i nikad suva apstrakcija koja svojom nekonkretnošću i apstraktnom nepristupačnošću otežava čitaocu da ga prati u estetskim diskursijama. To je tajna stvaralačke ličnosti, koja nije za preagnalnu definiciju.

Pisac stupa ovde u simbiozu sa materijom rasprave, zato materija ne izlučuje samo sebe nego obnažuje i pisca kao stvaraoča koji se radi efikasne rasprave udružio sa njom. Otuda nam ova knjiga, sva u službi opšte ideje estetskih problema, podjednako govori i o piscu, stvaraoču.

Kakve su njegove preokupacije, šta ga najviše interesuje u moru stvaralačkih problema koji nas odasvud zaskakuju čim zamemo u materiju stvaranja?

MIODRAG PAVLOVIĆ

ne zato da umanjí već da podvuče značaj jezika kao tvoračkog elementa.

Za ovog esejistu pesma je univerzalni oblik za formulisanje stvaralačkih odnosa subjekt-biće. Pesma je živi organizam, organski totalitet u svetu fenomenološke uskiplivosti. Ona se samostalno postavlja između pisca i stvarnosti kojom se hrani. Ona je univerzalna, gradska kao i pastoralna, pa-

trioška i kosmička, svi oblici stvarnosti nalaze kod nje odjeka samo ako odgovaraju intimnom karakteru pesničke imaginacije.

Ali čime je definisana pesnička imaginacija i kakav je odnos voljnog, svesnog elementa i iracionalne stvaralačke žudnje, o tome nismo potpuno načisto ni pre ni posle ovih eseja. Ostaje još uvek neresena tajna stvaranja iako su njeni okviri čvršće stegnuti. Pisac nije pronašao univerzalnu formulu za poetsku imaginaciju, iako izgleda da su svi delujući mehanizmi tu. Samo, da li je ona uopšte pronađena, da li uopšte postoji? Iako pisac spretno rukuje analitičko-sintetičkom aparaturom svoje fenomenologije, njen bitan nedostatak je u njenoj nedovoljnoj objektivnoj konvertibilnosti. Imam utisak da je čitava aparatura ovog željno traženog i retko nalaznog spoja cerebralnog i intuitivnog stavljena u službu prethodne zamisli, umesto da je, objektivizirana, gurnuta slobodno tražilački u neizvesnu avanturu. Ali kad je pisac potpuno izgrađen poetska ličnost zar može sebe da prethodno isprazni do statusa tabule raze, da se pretvori u puki rezonator ideje koja traži subjektivno rešenje?

Protivrečnost je u samoj stvari. Jednom problemu se ne može prići ako se prethodno ne razaznaju svi elementarni konci koji ga konstituišu. Rešenje je često unapred pripremljeno onim od elemenata koji se najpre utkaju u našu imaginaciju ili se prethodno sa njom identifikuju. Sva diskursija posle samo je razvijanje i dokazivanje nečeg što je unapred nametnuto i subjektivna misao nije ništa drugo do instrument

analize koja se njom služi u svoje sopstvene svrhe.

Otuda, onde gde bi se postavilo pitanje izbegavanja sebe, pesnik naglašeno uključuje sebe. Zato su pesnici za njega najviši arbitri u oblasti poezije. Mislić ne mora da bude i pesnik, ali je svaki pesnik obavezno i mislić. Dok je ovo drugo sasvim očevidno slučaj sa ovim pesnikom mislićem, ništa nas ne navodi da ovu tvrdnju prihvatimo u njenom univerzalnom opsegu. Ne vidim po čemu bi Kolridžov doprinos ovom problemu bio veći i značajniji od Riboa, recimo, samo zato što je prvi bio i stvaralac a drugi samo psiholog. Šlegelove ideje o umetnosti natkriljuju sve što su o tome rekli romantičarski stvaraoči, izuzimajući jedino možda Novalisa. Hebel bi napisao svoje drame i bez Hegela, ali bez njega ne bi izveo onakvu teoriju drame kakvu nam je ostavio u svojim dnevnicima. Valerijeva Mlada Parka pleni nezavisno od njegovih eseja, koji bi bili tu takvi kakvi su i bez njegove poezije. Meredith pesnik nije meditirao o poeziji već o komičnom duhu, čija je obetovana zemlja područje njegovih romana, ne stihovi. Ali ni tu nema uzročnosti ili uslovljenosti ni u jednom pravcu.

Spoj poezije i teorije nije obavezan, ali kad do njega dođe onda smo pozvani na zaista raskošnu svetkovinu duha. Kao što je u ničnoj raskoši ništa ne uveličava degradacija misloca u korist pesnika, tako isto njeno zračenje ništa ne umanjuje ni obrnuti postupak. Ona se nudi sama sebi dovoljna kao darovi prirode. Zašto da je takvu ne prihvatimo?

Zoran GLUŠČEVIĆ

Hrvatski književni kritičari

Vlatko Pavletić: „Hrvatski književni kritičari“, I-II, Školska knjiga, 1958

Tri su stvari koje nas navode da kažemo reč-dve povodom Pavletićevih knjiga „Hrvatski književni kritičari“: pre svega, predgovor o književnoj kritici uopšte, zatim izbor autora kritika i „medaljoni“ o njima.

Hrvati su imali nekoliko ljudi koji su se bavili proučavanjem istorije hrvatske književne kritike, od kojih naročito ističemo: Milivoja Šrepela, Antu Petruvića, Ljubovira Marakovića, Vladimira Jurčića, Antuna Barca i Stanislava Šimića. Svaki od njih pristupao je ovome problemu na svoj način, rešavajući ga uvek sa više ili manje uspeha. Ali ipak, od svih njih, do danas, ostao je najiscrpniji Antun Barac sa svojom velikom studijom pod naslovom „Hrvatska književna kritika“ (Zagreb, 1938). Ta studija predstavlja nešto najbolje što je na tom području u Hrvatskoj urađeno. Ona, naravno, nije celovita, ima niz manjkavosti, izostavljeno je nekoliko možda ne baš naročito značajnih imena (a jedan, recimo, sistematski pregled istorije nekoga predmeta to zahteva, s tim što mu se prema značaju i vrednosti posvećuje i toliko prostora), ali se sve to da shvatiti i opravdati kad se ima na umu da je tu knjigu pisao samo jedan čovek. A kod nas je uvek tako: ni pre, a što je najžalosnije ni danas, nikada istoriju naše literature nije proučavala grupa ljudi, što je, svakako, nužno, jer više ljudi, kažu, više i zna, više vidi, pa više i može. Istoriju literature, pa prema tome i književne kritike, treba šire sagledavati i obradivati (nije li već vreme za to?!), jer ogromni, neispitani materijali postoje.

I antologija hrvatske književne kritike bilo je do danas nekoliko: 1935 godine, naprimer, povodom sto godina novije hrvatske književnosti priredio je Ljubomir Maraković jedan izbor od Vraza do Antuna Barca (sa 19 kritičara), 1950 započela je Matica hrvatska izdavanje „Hrvatske književne kritike“ u osam knjiga, od kojih je dosad izišlo pet, i, najzad, prošle godine dobili smo i Frangeševu antologiju „Hrvatski eseji“. Sve ove knjige imaju i predgovore, što knjige ovakve vrste i zahtevaju, ali svi oni, uzeti zajedno, ne sadrže ništa više no, grubo kazano, gole informacije, ne rešavaju ni jedan problem, a to je, kad je u pitanju književna kritika, čini nam se, najnužnije, jer ih nigde, kao ovde, tako mnogo ne postoji.

Pavletićeva antologija hrvatskih kritičara namenjena je prvenstveno srednjim školama (izdavač „Školska knjiga“!), ali će ona dobro doći svima onima koji se bave kritikom ili problemima kritike uopšte. Njegov uvodni esej „Književna kritika“ upoznaje svakoga sa najosnovnijim pitanjima kritike, mada se sa nekim stavovima Vlatka Pavletića mnogi neće složiti. Tu naroluć mislimo, kad govorimo o neslaganju, na podelu kritike na vrste i podvrste kako je dao Pavletić: pesnička, naučna i publicistička kritika. Sa takvom podelom mi možemo sasvim da se složimo, a naročito sa njegovim rečima o žurnalističkoj kritici: „Kritičar-žurnalista knjige ne čita uvijek temeljito, nego ih žurno lista, pa je njegovo znanje ponekad nesolidno, u svakom slučaju nepotpuno, a erudicija („citatomanija“), navođenje mnogih djela i pisaca) papagajski: ponavlja ili parafrazira tuđe sudove i neproverjene činjenice, ispomažući se znanjem iz popularnih priručnika i leksikona. Različito od publicista, žurnalist je tolerantniji, ali ponekad posve neortogonalan, bez izgrađenog vlastitog mjerila. Nedubok, često — plitak!“ Te reči itekako potvrđuju naša, bez uvrede, tekuća književna kritika, pa je dobro što one dolaze od jednog renomiranog književnog kritičara (pod uslovom da te svoje reči i on ponekad ima na umu!) kakav je Vlatko Pavletić. Na kritičaru je, prema Sen-Bevu, velika odgovornost, on „je čovek koji ume da čita i koji druge uči čitati“. A kod nas, danas, nažalost, kritike se pišu ponekad i na osnovu pročitano „propagandnog“ teksta na otmotnom delu knjige. Nažalost!

Pavletićeva knjiga obuhvata hrvatske književne kritičare od Demetra do Ivana Gorana Kovačića, dakle od prvih, recimo ipak, kritika iz perioda Ilirskog pokreta pa do Drugog svetskog rata. U svim raspravama o počecima hrvatske književne kritike stajalo je da je Stanko Vraz prvi hrvatski književni kritičar, čime se činila nepravda prema Ljudevitu Vukotiniću i Dimitriju Demetru koji su se kritičkim beleškama javili pre njega (prvi je, naprimer, štampao jednu takvu belešku još 1834. drugi 1837. a Vraz 1842). Onda, veliki Pavletić, možemo uzimati Vraza

ne kao osnivača, nego kao idejnog usmeritelja i inicijatora budućeg razvitka hrvatske književne kritike, bez obzira na književnu vrijednost ili nevrijednost njegovih tekstova.“ Mi se ne moramo složiti sa Pavletićevim izborom, naročito hrvatskih književnih kritičara devetnaestog stoleća, što uopšte nije važno u ovom momentu. Iz tog je perioda nekoliko imena (Vraz, Jurković, Seno, Marković i niz drugih) koje smo susretali u svim dosadašnjim antologijama ove vrste. Pavletić i nije bio cilj da te pisce naročito istakne, jer u celom devetnaestom veku teško da ćemo naći jednog izrazitijeg književnog kritičara u pravom značenju te reči. Sva ta imena samo su istorijski podaci i samo istoriji i pripadaju. Tek tu i tamo može da se nađe poneki tekst, što ipak nije dovoljno da se takvog pisca zbog toga nazove kritičarem. Ustvari, prava književna kritika kod Hrvata došla je sa Jankom Iberom; on je „prvi hrvatski pisac, koji je kritiku smatrao svojim jednim pozivom“. A u periodu Hrvatske Moderne kritika će dobiti šire razmere (Čedomil, Marjanović, Maštoš, Nehajev i drugi).

No za svaku je pohvalu Pavletićevu zalaganje za nekoliko imena koja su retko ili nisu gotovo nikako pominjana kao književni kritičari. Od sedamnaest kritičara, koliko ih sadrži ova antologija, trojica su, možemo to mirne savesti reći, novi: Tin Ujević, Josip Bogner i Ivan Goran Kovačić. Za Ujevića svi znaju da je bio veliki pesnik, ali za njegove kritičke radove, eseje i ocene malo ko zna. A on nije samo velik pesnik no i kritičar i Pavletić dobro konstatuje kad veli da je njegova kritika tipičan primer pesničke kritike. Ujević je i u svoje kritike unosio svega sebe, sav svoj poetski doživljajni svet i rekao i ovde ponekad neke stvari koje nećemo naći u njegovoj poeziji. Ona kritika koju pišu pesnici može najbolje da protumači čitaocima jedno književno delo, jer samo, naročito danas, kod nas, u ovo naše vreme, najbolje može da shvati pesnika pesnik. Sve to ne mora da se shvati kao apsolutna istina, ali ako to prihvatimo kao relativan pojam, onda takva definicija može da stoji.

I rano umrli Josip Bogner konačno je našao svoje mesto u istoriji (!) hrvatske književne kritike između dva rata. Dva njegova eseja o problemima Hrvatske Moderne najbolje potvrđuju kako je pristupao nekom književnom razdoblju ili pak jednom književnom delu: on je želeo da pronalazi probleme u istoriji literature i da ih rešava. Sa više ili manje uspeha, kako kad, on je to uvek, gotovo u svakom svom eseju, i činio. Šteta što je ovoga mladoga čoveka smrt pokosila te nije dao sve ono što je i obećavao. A slično je i sa Ivanom Goranom Kovačićem.

„S obzirom na definicije i podjele u uvodu — zaključuje Pavletić — može se reći da je naša kritika odviše sporo i bojažljivo napuštala početne pozicije impresionističkog pristupa književnosti, a nikada nitko nije punom nogom i potpuno uspešno zakoračio dalje, dublje. Pokušaji analitičke argumentacije vezani su doduše za ime D. Demetra, ali tek malne stotinu godina kasnije javila se izrazita analitička kritika (Barac, Goran Kovačić). Naučnoj pak kritici jedva da su udareni temelji (nekim napisima F. Markovića, M. Nehajeva, a napose radovima A. Barca i J. Bognera). Prema tome, veći dio kritičkih tekstova izrazito pripada žurnalističkoj, nešto manje publicističkoj, znatno manje pjesničkoj a najmanje naučnoj kritici!“

Pavletić nije, naravno, ovim izborom obuhvatio sve hrvatske književne kritičare (i ove reči mu se ne upućuju kao zamerka), jer jedan ovakav izbor to ne može. On je, jasno je, iz pojedinih razdoblja hrvatske književnosti uzimao samo one koji su najizrazitiji i koji mogu najbolje reprezentovati ovaj književni rod kod Hrvata. Zbog toga je sastavljač uvek, uz svakog pisca, dao i jedan mali esej ili, kako ga on sam naziva, medaljon u kom je sadržana osnovna karakteristika zastupljenog kritičara. (Eto, opet, još nešto što dosadašnje antologije hrvatske književne kritike nisu imale).

I posle svega, kad vidimo koliko je Vlatko Pavletić usao u probleme hrvatske književne kritike, ne možemo a da se, na kraju, ne zapitamo: Ne treba li, i to uskoro, očekivati od ovoga pisca jednu novu sistematičnu i sintetičnu studiju o hrvatskoj književnoj kritici?! Ne nagoveštavaju li to ovi „Hrvatski književni kritičari“?

Ivode ČOLAK

Dva početnička romana

Mirjana Kodžić: „Zatoni“, Minerva, 1958; Anđelko Vuletić: „Gorko sunce“, Narodna prosvjeta, 1958

Romana u nas ima sve više, dobre literature manje. Tako, za književnu istoriju, prošla godina ostaje najviše poznata po seriji slabih romana. Ako bi se pogledali svi ti romani, mogla bi se izvesti jedna osnovna konstatacija: da pisci nemaju šta da kažu, da nepričaju sebe i razne u književnosti već odavno poznate i priznate sadržaje.

Ovde, reč je o romanima „Zatoni“ Mirjane Kodžić — beogradske glumice i „Gorko sunce“ — mladog pesnika Anđelka Vuletića. U oba romana nema ostvarenih svetova, osmišljenih teza i ideja, sadržaja. Medutim, ova dva romana nisu podjednako slaba: „Zatoni“ su staromodna varijanta na temu pričam ti priču, bez duha, bez invencije, bez talentiranog zamaha, bez psiholoških nijansiranja i bez rafinovanog umetničkog ostvarenja, a samim tim, i opravdanja života i ljudi, opravdanja onoga o čemu se piše, o čemu se misli, o svetu koji se zamišlja. „GORKO SUNCE“, iako ne ostvaruje jedan svet i život, iako nema pre svega uspelo osmišljenih situacija, ljudi, događaja, teza, — ipak, poseduje jednu i originalnu i samosvojnu izražajnu moć, koja se ne sme i ne može zaboraviti. Naime, Anđelko Vuletić je talentovan mlad pisac, što se odmah vidi. Njegov stil i rečenica na dobrom su putu da postanu osobena i čista specifična Vuletićeva gradnja sveta, čoveka i doživljaja. Naravno, kada je reč o tome, ne sme se zaboraviti i, za Vuletića, bliska opasnost: njegov stil je, često, na granici da postane verbalna asocijativna do kraja iskorišćena mogućnost da se priča o svemu a najmanje o životnim sokovima, saznanjima, strujanjima i sadržajima. Verbalna i inteligentno pravljen rečenična obrtna varijacija ponekad, u romanu „Gorko sunce“, postaje sebi cilj, sebi opravdanje. Zato se, možda, i desilo da u Vuletićevom romanu nema svetova i života (sveta i života) koji je umetnički do kraja uobličeni, reljefan, postojan.

„Zatoni“ su pokušaj da se naslika ustajala palanačka malograđanska tišina i život pred Drugi svetski rat i u vreme rata. Pokušaj, pre svega, Likovi građana — malograđana, — intelektualaca, ustvari poluintelektualaca, primitivaca, sve je to naslikano površno i bledo. Jedna dosadna i malokrvna malograđanska priča, koja može da se ispriča isto tako uverljivo i „literarno“ na nekoj sedelji, da se ispriča još duhovitije uz kavu. Ako se može govoriti o literaturi u ro-

manu „Zatoni“ — onda je to drugorazredna literatura nižeg, ili trećerazredna literatura višeg ranga. U osnovi romana leži jedan događaj: smrt trgovca Riste i, naravno, advokatska „pokvarenost“ Pera Ivančević osloboda ženu trgovca, Emiliju, koja je kriva. Svedok Ilija, primitivac i slinavko, bio je podmicenski. Dalje: dolazi rat, Nedicević, javna kuca, i: ilegali (Vukašin i Predrag).

Kad je reč o ličnostima — to su oveštale staromodne figure, prazne i nepotrebne, koje se šetaju po stranicama romana kao mediokriteti koji su dosadni i koji smetaju i sebi: advokat Pera Ivančević, advokatski pripravnik Predrag Zdravković, Jelena, trgovac Rista, njegov sin Vukašin, doktor Pro-

„strast“, Milenkova „volja i strpljivost“ i Predragov unutarnji zakon „ljubav nije strast“ — to su skrupljene i nemišlene kreature, čak humoristične i žalosne ako ih bolje zagledamo.

Anđelko Vuletić je nešto drugo. To je talentovan mlad pisac koji se u prvom romanu nije snašao, nije umeo ili nije mogao; koji još ne zna šta hoće. Po najboljim odlomcima ove proze, na Vuletića svakako treba računati kao na pisca koji dolazi i koji će tek reći pravu reč. Njegov roman, nevesto komponovan, mutan, nejednak, slika hercegovački krš i seljaka na njemu, i život; nad svim tim je sunce, sunce koje priži, neminovno i nemilosrdno, daleko, za ljudske nedaće nepristupačno.

„GORKO SUNCE“ je roman o strastima i nagonima, o hercegovačkom seljaku koji je sam pred sobom i sam pred golim životom, o tegobnom čovekovom putu i čovekovoju istini koja se ne vidi do kraja, koja nikad nije do kraja izrečena. Posebno, reč je u romanu o devojci, lepjoj i poštenoj, koju su silovali talijanski vojnici, i — napose, reč je o nekakvom primitivnom seljakovom moralu, konvencionalnom i odavno izigranom, o moralu koji je upravo samo prevaziđena prošlost a čini se kao neprikosnovena balkanska provincijalna barijera od koje počinje sve i sa kojom se sve završava. Likovi Zore, Stojana, Dinka, Ivanke, Stanika — nisu potpuni likovi već počeci za stvaranje likova, za osmišljavanje sadržaja i materije.

Seljčki život na hercegovačkom kršu Vuletić je gledao i sagledao samo u nekim detaljima, po nekim svojstvima. Njegovi ljudi pričaju mnogo a kažu malo, ili nimalo. To je slučaj i sa piscem. Najslabiji delovi u romanu su oni gde Vuletić piše o ljubavnom zblizanju između mladića i devojke, Dinka i Ivanke. Posebno, slaba su sva mesta kad Vuletić pokušava da simbolizuje ili da objašnjava svak detalj, scenu, reč. „Gorko sunce“ prepuno je nepotrebnih dijaloga, stranica, reči, opisa, lirskih mudrovanja. Anđelko Vuletić treba i sam da zna za ove slabosti

Rade VOJVODIĆ

ANĐELKO VULETIĆ

kić, sudija Doković, svedok i sluga Ilija Babić, Emilija, Đorđe morfina, Vlada koji izvodi Jelenu kroz staklena vrata ... Lik Predraga Zdravkovića, koji postaje partizan i koji umire ranjen na Sremskom frontu, pretstavlja promašaj. Čudna su spisateljska „literarna razmišljanja“ o Predragovoj sudbini, o njegovoj „srčanosti i istrajnosti“, „neprikosnovenim ciljevima i zadacima“ — kada je reč o njegovom, Predragovom, revolucionarnom i ilegalnom radu; „bučna priroda Pere Ivančevića, Jelenina

Tragom novogodišnjeg muziciranja

Bilo je pre malo dana mnogo posla oko distribucije novogodišnjih čestitki na poštama. Jedne noći je pojedeno više hrane svakojake i popijeno više hektolitara u raznim (čistim, nečistim i miksturnim) vidovima alkohola nego što inače, u običnim nenovogodišnjim noćima bude satveno ili konsumirano svarljive čvrste i tečne materije za ne znam koliko dana ili nedelja. Sve radio-stanice sveta — uključujući, razume se, i naše — uzele su na sebe svetu (ili bar misionarsku) dužnost da simboličnu, ustvari praznovernu i vradžbinski uobičajenu i tako, običajno fiksiranu svetljudsku radost dočekivanja nove godine potpomognu svojim specijalno na tu notu radosti prilagođenim programima, pa je u to ime i radi tog dobronamerno postavljenog cilja veseljavanja, razgaljivanja i „duhovnog“ osvežavanja miliona ljudi bilo buke, galame, treštanja, cijukanja i mijukanja, dahćućih i raščerečenih ritmova, dozla boga vulgarnih harmonija, ubibože „krvavih“ tonskoloritnih kombinacija u izobilno točenim, veseljavajućim muzičkim, plesnim, „vedrim“ koječijim kompozicijama.

Veselje, radost, šala, vic, humor, lakrdija — sve je to, naravno stvar, muzici i njenom osobenom, jezički specifičnom, sasvim bespojamnom i predmetno neodređenom, isključivo tonsko-idiomatskom biću dostupno, svojstveno, dohvatljivo i izrazivo. Od Šica, Hendla i Baha do Verdijevog „Falstafa“, Ravelove Orkestarske svite i Bendžamin Britenovih Varijacija na Panselovu temu — veseli, šaljivi, humoristični emocionalni tonus muzičkog jezika i mnogobrojnih tvorevina uma i duha ljudskog, iskazanih jedino tim jezikom, posvedočen je u praksi muziciranja bezbroj puta. Osim toga, radost čovekova umela je da zazvuči ne samo u završnom stavu Beethovenove Devete simfonije, nego i u muzički iskazanim „podvizima“ Štrausovog „Tila Ojlenšpigela“, u finalnim stavovima simfonija jednog Prokofjeva ili Šostakovića, u muzičkim duhovitostima od Debisijevog klavirskog preludijuma „Menestrel“ do „Parade“ Erika Šati-a (paleta koji je, na premijeri, usred Prvog svetskog rata, 1917 godine, izazvao pravi skandal u tada brižnom i ozbiljnom Parizu), Nema, dakle, nikakve sumnje u činjenicu da je muzika od davnina pa do današnjeg umela operisati sa

onim elementarnim i vrlo kompleksnim emocionalno-idejnim stanjem ljudske svesti koje s punim pravom nazivamo radošću, bezbrigom, veseljem.

Ne nameravam, razume se po sebi, ovde upućivati bilo kakve ukore radio-stanicama što su svoje programe za novogodišnju noć počešavale i „štimovale“ na masovnu žicu forsiranog, usiljenog, izveštčenog i zaglušno prepotentnog raspoloženja, određenog i unapred naručenog za jednu noć, koja će, tobož, biti — anticipirano značajnije našeg ljudskog raspoloženja tokom čitave 1959 godine. Neka se ljudi provesele i neka im je zdravlje! Neka im ustanove sa određenom kulturno-prosvetnom politikom ugadaju. Ali, nije li sasvim očividno, da ugadanje masovnom smislu i ukusu za muziku u časovima (u dugim noćnim satima) pred-prvojanuarskim ide ruku pod ruku za komercijalno celishodnim interesima ugostiteljstva i sličnim ili istovetnim ekonomsko-političkim zadacima vinogradarskih zadruga, dok vaspitna i idejna politika istih tih radiofonskih ustanova ume da zauzme jedan sasvim drugačiji, daleko širi i sveobuhvatniji stav, ume da zrači, dejtstvuje i deluje neuporedivo dublje, humanitarnije, plemenitije, otmenije i u opšteljudskom smislu te reči potresnije i duhovnije, kada se dese i nastupe dani (i noći) neke društveno neizbežne i neotklonjive žalosti?

Bilo je ovde, kao i svugde, smrti osobito zaslužnih pojedinaca. Onda bi bila proglašena opštenarodna žalost, kuće za zabavu i rasonodu zatorile bi svoje blagajne i dvorane, a iz stotina hiljada radio-aparata širom zemlje rasprostirali bi se zvuci ne samo posmrtnih marševa, nego i mnogih drugih, ozbiljnih, duboko sadržajnih muzičkih „zamišli“, preko kojih su se ljudi sporazumevali i saglašavali pre dve stotine godina, preko kojih čovek čoveku pruža toplu ruku jednodušijeničke solidarnosti danas, preko kojih će svi članovi jedne određene kulturno-istorijske nastale i uslovljene zajednice ostvarivati jednodušno usrdno emocionalno i jedno istinski idejno bratstvo i jedinstvo verovatno (da, sasvim verovatno) i u dvadesetprvom, jedva posle četiri decenije nastupajućem veku. Čuli smo, tojest u svako doba dana i večeri slušali smo, već nekoliko puta, kadgod bi koji zaslužni čovek

naše zajednice napustio nepovratno svoju putanju, svoju (po Ajnšajnovim rečima) „kratku posetu“, jednu kontinuirano sprovedenu stilizaciju muzičkog programa radio-stanica. Od žalosti i tuge, od bola i ucveljenosti, krugovi emaniirajućih, emitirajućih, muzikom potsticanih i permanentno održavanih raspoloženja širili bi se, tada, po stepenu i uporno, do granica i oblasti tihih i usredsređenih meditativnih stanja ljudskog duha, duha koji pronicljivo i oštroumno posmatra svet u kojem se zadesio, i koji, posmatrajući ga, uspostavlja čvrsto i odlučno jedan određeni, trezvni, razboriti, ozbiljni i vascelnim iskustvom epohe i socijalne sredine uslovljeni emocionalni (vrlo kompleksno emocionalni) svoj odnos prema njemu, tom svetu okolo sebe, svetu u sebi, svetu stvarnosti i svetu žudnji, čežnji, želji i stremljenju.

Ja ovde ponavljam da sam, sasvim daleko, daleko od svake pomisli da kritikujem, konkretno uzev, ovaj ili onaj muzički program te i te radio-stanice u noći koju su socijalno-psihološki tokovi ljudskih običaja, navika, inercija i uporno ponavljanih postupaka (ili metoda) praktično sankcionisali i ustoličili kao noć radosti, veselja, vedrine, dobrih nada i bezbrojnih svetlih oblika samopouzdanja, samouverenja i traženog, predodređenog, lično proučenog i spasonosno nametnutog samozadovoljstva. Ali baš zato što ove ovde izložene postavke nisu i ne žele da budu kakav kritički osvrt na muzikom podražavaju i hrabrenu galamu, uku i halabuku u prvom prvicijatoj noći godine koja se sad već uveliko veze i šije, ja se usudujem da se zapitam, da samog sebe i nikog drugog zapitam: ima li ravnoteže, ima li kvantitativne i kvalitativne ujednačenosti i ravnopravnosti između ljudskih briga i bolova, nezadovoljstava i strahovanja, mukā i gorčinā s jedne strane i — punonadežnih radosti, kliktavih sigurnosti, himnično raspevane humanitarnosti i dobrodušno razigrane, vesele i optimističke razdraganosti s druge strane.

I dalje, sve dalje, idući jednom te istom linijom, jednim te istim

puteljkom misli, ja bih, eto, sada i ovde, da se zapitam, zašto i zbog čega bučni i praskavi topot veselja čovekovog — veselja koje bi i muzika svesrdno htela da podrži, o-snaži, upotpuni i pojača — ne odzvanja i ne odjekuje odasvud, ni grohotnim talasima Gargantuovog kikota, ni valovito hučećim slojevima Kola Brenjonovih lepršavih životnih mudrosti, ni zvučnim pljuskovima Šostakovićevih simfonijskih finala, ni fugalnim senkama fine Debisijevе čovekoljubive ironije — u onoj jednoj, svake godine samo jednoj jedinjoj noći koja je, kao kafanski sto stalnih potrošača, rezervisana, unapred određena, unapred zamišljena ljudskom maštom, kao noć radosti, nadanja, ružičastog očekivanja i samouverenog ljudskog stremljenja. Ja bih, dakle, da se, možda pomalo i zbunjeno, u brižnoj neodumici, zapitam: nisu li oni širi, veći, udaljeniji krugovi muzičko-jezičkih reperkusija i emocionalnih odjeka jednog javno i internacionalno proklamovanog noćnog veselja pre osvita prvog januarskog dana u ovoj tek očepljenoj, tek protekloj godini, nisu li dakle oni s radošću i zaglušnom veselošću povezani misaono-emocionalni ljudski naponi koji obznajuju i obelodanjuju našu, ljudsku, današnju, sadašnju duhovnost, utonuli u neku vrlo gustu kašu digestivnog traktusa; nisu li muzičko-jezički obrasci masovnog, popularnog i univerzalnog modnog veselja i razdraganosti ovog današnjeg sveta ogrezli u jednu subdionizij-sku čulnost, čiji plafon ne nadvisuje čelo Šekspirovog Kalibana; nisu li melodijsko-ritmičko-harmonijske formule muziciranja u noći koja nas je sve uvela u sad već uveliko tekuću, pedeset devetu godinu veka — neraspodna, slabo plodonosna, samo prividno bučna a ustvari krležava duševna sila, zapravo silica, ne veća od zvezdastog razbacivanja magnetizmskih prskalica, zapravo snagica kratkog akcionog radiusa, kočoperna, montirana i izforsirana vatrica duha, koja se sa plodonosnom, preobrazajnom i razvojnom moći tuge, jada i bola, sa naponima gorde i svešču dobro zauzdate patnje, sa čuljivim talasima duboke žalosti-ljudske ne može ni uporediti.

Pavle STEFANOVIĆ

LAZA VOZAREVIĆ: GRAFIKA

TRIBINA

»Šta je književnost jednog naroda«

Pitanje koje je otvorio Dragan M. Jeremić na početku ove godine (*Književne novine* od 1. januara 1959) nije nimalo nezanimljivo. Zaista, kao da je opšte ukorenjeno shvatanje kod nas da literaturu čini beletristika — roman, pesma, pripovetka. Dopusća se još, eventualno, da se ovamo uključi i esej, kao nekakav, manje je, nepozvati gost. I slažemo se s Jeremićem kada on kaže da „mi imamo i Božu Kneževića, Stojana Novakovića i Jovana Cvijića“, koji su do danas, uglavnom, držani dalje od književnosti. Ovaj simpatični napis ima samo jedan nedostatak: primer nije dobro odabran. A kao primer uzeta je biblioteka „Srpska književnost u sto knjiga“, o kojoj je rečeno: „Suđeći po toj antologiji, sastavljenoj od vrlo istaknutih naših pisaca, u okviru jedne literature ne ulaze istoričari, filozofi, moralisti, naučni pisci“.

U antologiji „Srpska književnost u sto knjiga“ predviđene su, međutim, dve knjige pod naslovom: „Izbor naučnih tekstova“. U njih će ući — pored Kneževića, Novakovića i Cvijića — Ilarion Ruvarac, Tihomir Đorđević, Vladimir Čorović, Jovan Radonjić, Nikola Radojčić, Brana Petronijević, Josif Pančić, Mika Petrović-Alas, Ivan Đajić, Milutin Milanković, Aleksandar Belić i drugi. Knjige će nositi redni broj 60 i 61. No osim ovih, predviđena je i jedna knjiga pod naslovom „Izbor novinskih tekstova“ (red. br. 56) u kojoj će biti sabrani najbolji tekstovi srpske publicistike. Mislim da se na ovome primeru može videti u glavnim linijama fizionomija biblioteke „Srpska književnost u sto knjiga“ a, prema tome, i savremeno shvatanje pojma književnost jednog naroda.

Kao urednik navedene biblioteke jednom sam dao izjavu o njoj preko talasa Radio Beograda i u toj izjavi naročito podvukao: „Novinu i draž ove biblioteke činiće naročito nekoliko knjiga tekstova kakvih do danas još nismo imali, ili bar ne ovako zamišljenih i postavljenih. To su, u prvom redu, dve knjige iz stare srpske književnosti u koje će ući pored poznatih biografija, i mnogi drugi, do danas čitalačkoj publici sasvim nepoznati sa stavi iz epohe feudalizma; — to su, zatim, dve knjige izbora naučnih tekstova u kojima će biti zastupljeni naučnici od Ilariona Ruvarca, Stojana Novakovića, Jovana Cvijića, do Josifa Pančića, Milutina Milankovića i Aleksandra Belića; to su, najzad, knjige koje će predstavljati izbore novinskih tekstova, putopisa, memoara, dnevnika i pisama“.

Plan edicije „Srpska književnost u sto knjiga“ objavljen je u svoje vreme u dnevnoj štampi, a ova moja informacija, pročitana pred mikrofonom Radio Beograda, štampana je u najnovijem katalogu izdanja Matice srpske (Zima 1958—1959).

Još jedna informacija, kao postskriptum. Pre Milana Bogdanovića dobio je nagradu još jedan naš esejist, Velibor Gligorić. Istina, ne

nagradu za životno delo nego „Zmajevu nagradu“ Matice srpske, ali to u ovome slučaju nije bitno. Bitno je to da su naša shvatanja o književnosti evoluirala u pravcu za koji se pledira u članku „Šta je književnost jednog naroda?“ Tako je ovo pitanje dobilo odgovor pre no što je postavljeno.

★

Napomena redakcije

U prošlom broju „Književnih novina“, usled izuzetnih i nepredviđenih tehničkih okolnosti, ispušteni su neki delovi iz članka Dragana M. Jeremića »Šta je književnost jednog naroda«, pa smatramo za potrebno da upoznamo čitaoce sa onim delovima Jeremićevog teksta koji su izostali. Prvi (neobjavljeni) pasus je glasio: »Zelja redakcije „Književnih novina“ da nešto napišem u vezi sa našom književnošću u 1958 godini zatekla me je sasvim nepripremljena: obuzetog mnogo više problemima jedne druge književnosti i pogleda uprta u iduću godinu, od koje lično dosta očekujem. Uostalom, jedna godina ne znači mnogo ni u životu jednog čoveka, a kamo li u životu jedne književnosti, ma koliko ona bila bogata. Samo veoma plodna književna godina ima jednu svoju specifičnost, jednu svoju boju, jednu svoju izuzetnost. A nema sumnje da 1958 godina nije bila ničim izrazito bogata. Bila je i manje plodna i manje značajna po delima od književne 1957 godine, koja nas je darivala čitavom plejadom neobično dobrih romana (Desnica, Lalić, Vučo, Matić itd.). Ali u duhu kritičarevom mora svaka godina da nosi jedno iskustvo, da postakne u njemu jedno pitanje, jedan problem, jednu ideju.«

Iz pasusa koji je objavljen na početku članka (a koji je, po rukopisu, sledovao gornjim redovima), izostale su sledeće završne rečenice: »Odnos koji bi mogao da se definiše kao nastojanje da se kritičari smatraju sudijama o kojima ne treba suditi ni govoriti, sudijama osuđenim da uvek budu subjekti, posmatrači, ocenjivači sa strane. A objekti, posmatrani i ocenjivani, treba, po tom mišljenju, da budu uvek samo oni koji se bave »čistom« literaturom, oni koji pišu pesme, romane, pripovetke, drame.«

Na kraju petog (u objavljenom tekstu četvrtog) pasusa trebalo je da stoji rečenica: »I mada je Skerlić uveo Božu Kneževića u svoju istoriju srpske književnosti na osnovu njegovih »Misli«, jedinstvene knjige u našem podneblju i vredne u jednom opštijem smislu, mi smo ga iz istorije naše književnosti prećutno izbacili.«

Iako ova ispravka suštinski ni za dlaku ne menja smisao i stav, izražen u Jeremićevom članku »Šta je književnost jednog naroda«, ova ispravka je, formalno, bila potrebna, utoliko pre što se na Jeremićev članku javila reakcija — objašnjenje Zivana Milisavca, koje ovde takođe objavljujemo.

VINJETA SLAVOLJUBA BOGOSJEVIĆA

LIRIKA U PREVODU

DŽEMS DŽOJS

BAHOVA ULICA

Oči koje su me obmanule pokazuju stazu
Gde to ja proдох u veče dana

Siva staza violetni signali su
Sastajališta i blizanci zvezda

O zvezdo sotone! O zvezdo bola!
Prepuna srca mladost ne dolazi po drugi put

Niti ostarelo srce udovice može da prepozna
Znakove koji su me obmanjivali dok krstarim.
(*Cirih, 1918*)

CVET KOJI JE DAT MOJOJ KĆERI

Nežna je bela ruža i nežne su
Ruke koje su je dale
Duša je njena svelija i bleđa
Od slabakog talasa vremena.

Nežnost ruže i najnežnija lepota je
Zaćuđena divljina
U otmenim ti očima pod koprenom
Pahuljo mila, dete moje plavih vena.
(*Trst, 1913*)

JEDNOSTAVNO

„O bella bionda
Sei come l' onda“
(„O plavojko lepa
Kao talas si“)

Mili sveža rosa i zrači blāgo
Paučinu tišine mesec ispreda
Baš tu u bašti gde devojčice jedno
Obično ubira listove salate

Mesecom orošene zvezde njena kosa što se talasa
Mesečina ljubi njene mlade obraze
Berući ona plete melodiju:
„Lep si kao talas, lep si mi ti“.

„Budi moj“, ja zaželim voštano uvo
Da me zaštiti od njenog cvrkuta
Da ne remeti moje neosetljivo srce
Jer ona upija jednostavnost meseca.
(*Trst 1915*)
(Sa engleskog preveo: Vladislav TIŠMA)

SVE JE ŠALA

Nebo bez ptica, mračno more, jedna usamljena zvezda
Probija zapad,
Kao ti, zaljubljeno srce i vreme ljubavi je
Tako klonulo, tako daleko,
Napušta nas.

Mek pogled čistih mladih očiju, smelo čelo,
Mirisna kosa,
Padanje kao što kroz tišinu propada sada
Sumrak u vazduhu.

Sećajući se plašljivih slatkih draži
Zašto nanovo čeznemo
Kada je dah ljubavi koji ona daje sa uzdahom
Bio sve samo ne tvoj?
(*Trst, 1914*)

Književna panorama Pariza

Francuska književnost ovoga momenta karakteriše klonuće, zalaženje, opadanje nekih njenih reprezentativnih pisaca poznatih širom sveta i pojavljivanje, nadiranjje, afirmacija skoro čitave jedne grupe mladih pisaca u koje se polažu mnoge nade.

Morijak, aktivan samo kao publicista koji se redovno sreće u „Eksprešu“ i „Književnom Figaru“, prima pretsmrtnu počasti. Pre nekoliko godina dobio je Nobelovu nagradu, ali ima još počasti koje mu se mogu dati. Izabran je za dopisnog člana Američke akademije nauka i umetnosti, a Francuska vlada mu je dodelila Veliki krst Legije časti. Neki ministri su se bunili protiv predloga da mu se dodeli ovo visoko odlikovanje, jer ih je publicističko pero Morijaka ponekad oštro zakačilo, ali je de Gol diplomatski rešio stvar, rekavši da se i on može požaliti na Morijakovo pero, ali da je danas, kada Rusi ne dozvoljavaju svom piscu Pasternaku da dobije Nobelovu nagradu, neuputno odbaciti dodeljivanje jednog odlikovanja piscu koji je tu nagradu već dobio. U međuvremenu Morijak je doživio metamorfozu svog političkog stava i od „mandesiste“ postao vatreni „degolista“.

Malro je okupiran politikom. Kao ministar u de Golovoj vladi putuje u Iran, Indiju i Japan sa specijalnom porukom svoga premijera, u cilju da uspostavi tešnje kulturne i političke veze sa ovim zemljama. Sa njim on prisustvuje sednici Visokog komiteta francuske omladinske organizacije i u svom govoru daje krilatice koju francuska omladina treba da sledi: „Kultura i hrabrost“. Njegov sin radi primera za hrabrost trenira boksa i pomišlja da počne da se bori kao bokser-amater. U svakom slučaju, putujući i prisustvujući konferencijama i vladinim sednicama, koje, kao ona kada se odlučivalo o devalvaciji franka, mogu da traju i do tri sata ujutru, Malro ne može da piše. Sa romanima je već ranije bilo gotovo, ali sada izgleda, da je i njegovo delo istoričara umetnosti završeno ili bar ozbiljno zapostavljeno.

Monterlan je objavio dramu o Don-Zuanu. Pravo je čudo što ovaj pisac nije ranije napisao dramu na tu temu, tako mu ona leži, ta tema ponikla u Španiji, koju je Monterlan tako voleo i sa toliko uspeha slikao. Ali drama, koja prikazuje ostarelog Don-Zuana, a njegov lik i sudbinu daje uglavnom u obliku jednog briljantnog ali dugog monologa koji postaje dosadan, nije naišla na oduševljenje. To je utisak koji daje jedna javna diskusija o komadu, to je i utisak koji se dobija iz mnogobrojnih prikaza komada koji se sada igra u Parizu sa Pjerom Braserom u glavnoj ulozi. Mnogi kritičari i ljudi od pera nisu se

FRANSOAZ MALE-ZORIS

uzdržali da kažu kako su neprijatno iznenađeni Monterlanovim delom (Gabrijel Marsel, Moris Zuan, Rober Kanter). I ovaj pisac koji sada ima 62 godine i koji je kao jedini živi francuski pisac ušao u Ašetove klasike, očigledno ne može više mnogo dobroga da doda čitavoj biblioteci romana i drama koje je već napisao.

Četiri velike književne nagrade koje su dodeljene krajem godine otkrile su neka nova imena pisaca, od kojih su neki mladi samo kao pisci, a neki i po godinama.

Najznačajniju, Gonkurovu nagradu dobio je za svoj prvi roman „Sen Zermen ili pregovaranje“, Francis Valder, koji je ranije napisao samo dva filozofska eseja. U okviru istorijskog romana koji se zbiva 1570 godine, pred sklapanje Sen-Zermenskog ugovora između katolika i hugenota, on je ustvari napravio studiju o diplomatiji, o načinu vođenja diplomatskih pregovora i raznih smicalica i zakulisnih igara. Ali Valder nije mlad čovek i za sobom ima već dobar deo vojničke i diplomatske karijere.

Nagradu „Femina“ dobila je relativno mlada Fransoaz Male-Zoris

za svoj roman „Nebesko carstvo“, ali to nije značajno delo. Trebalo je da ovu nagradu dobije pre dve godine za jedan drugi svoj roman i dame iz žirija koji ovu nagradu dodeljuju htele su ovim da isprave svoj stari greh. Nagradeni pisac je žena jednog slikara i opisuje ambijent u kome živi, Monmartr kako on sada izgleda i nekoliko interesantnih osoba koje se okupljaju u kineskoj kafani koja je svoje ime dala romanu.

Ali nagradu „Renodo“ dobio je mladi pesnik sa Martinika Eduar Glisan za svoj prvi roman „Lezarda“. To je jedna vrsta poetskog romana, u kome se ogleda izvestan uticaj poznatog pesnika Sen Zon-Persa. Ovaj mladi čovek je u svom romanu, opisujući svoje zemljake dolinom reke Lezarde, nastojao da jednom nenametljivom simbolikom pokaže kako je put njegovog naroda, kao put reke od divljeg i nabujalog potoka u centru ostrva do mirnog i stišanog ušća, put do stvaranja nacionalne fizionomije koja uvire u svetsku celinu.

A nagradu „Interalijske“ dobio je mladi novinar Bernar Poaro-Delpek za svoj prvi roman „Veliki smetnjanak“. Ovaj dopisnik iz sudske dvorane lista „Svet“ pokazao je retku sposobnost da do izvesnih ideja o životu i ljudima dođe putem smehta i satire i stoga su ga kritičari nazivali moralistom kroz smeh. To je i razumljivo kad se zna da su njegovi vršni uzori Marsel Eme i Zid u svojim „sotijama“.

Interesantno je da je utakmica za ove nagrade otkrila i izbacila na površinu dela više mladih pisaca, bilo da su im dela nagradena ili su bez uspeha učestvovali u konkursu za neku od glavnih na-

grada. Tako je roman Kristijane Rošfor, koji reklama ističe kao najbolju knjigu godine, bio veliki konkurent Fransoazi Male-Zoris za dobijanje „Femine“. Na ovom konkursu ona je propala zbog većih manevara onog dela žirija koji je bio na strani njene konkurentkinje, ali je zato dobila nagradu „Novi talas“, kojom se nagraduju književne nade. Njen roman „Odmor ratnika“ (mislim po jednoj Ničeovoj inektivki protiv žena), opisuje ozbiljnu ljubav jedne žene prema čoveku koji tu ljubav tako ne shvata. I mada je roman napisan u prvom licu a pisac je žena, u njemu se manifestuje želja da se potsmehne ženama, koje ne shvataju da su muškarcima samo „odmor ratnika“. Kristijana Rošfor, međutim, ima skoro gotov jedan drugi roman od osam stotina strana, a nagradeni roman je napisala samo zato da bi napravila preдах u pisanju tog svog velikog, kapitalnog dela.

U generaciji mladih koji su već postali poznati širom Francuske posebno mesto zauzima Filip Soler, koji ima samo 22 godine. Već pri pojavi njegove pripovetke „Izazivanje“ u jednom časopisu skrenuo je pažnju Fransoaz Morijaka, koji mu je pretskazao sjajnu budućnost kao pisca. Sada je objavio roman „Čudna usamljenost“ kojim je potvrdio Morijakova predviđanja i konkurisao za Gonkurovu nagradu. Ovaj mladić je kao boljšijvi dečak mnogo čitao i vodio svoj dnevnik koji ga je pripremio za pisca. Oduševljen Prustom, on svoje stvari piše jednom prustovsko-minucioznom psihološkom introspekcijom. Ali opisujući ljubav kao jedan novi Rejmon Radige, on

zauzima stav koji je antiprustovski: nastoji da pokaže da vreme ustvari ne postoji, da sve, kao i njegova glavna ženska ličnost Konaša, prolazi, gubi se i ponovo se pojavljuje.

Ova nova generacija, kojoj još pripadaju Žak Ban, Žan Raspaj, Zizela Prasino, Ksavije Solomon, Rejmon Barkan itd. pothranjuje nade da se savremenoj francuskoj literaturi otvaraju novi horizonti. Čini mi se da sa francuskim književnim podmlatkom dugo vremena posle rata nije bilo kako treba, nije bilo nade na pretek. Vrlo je mali broj onih koji su doneli nešto novoga među dvesta ili čak trista mladih pisaca koji svake godine startuju. Fransoaz Sagan je dugo vremena bila skoro jedina nade. Porēd nje pojavili su se s jednim sasvim novim gledanjem na literaturu Alen Rob-Grije, Mišel Bitor, Natali Sarot itd. Za istoriju savremene literature bila je to interesantna pojava: u duhu tradicionalne težnje francuskih pisaca, oni su stvarali i jednu teoriju literature, jedno gledanje na literaturu, poznato pod imenom „škola pogleda“, jer su insistirali na čisto vizuelnim senzacijama. Ali to je jedna teorija koja je sva proizašla iz rezultata, naknadno stvorena da te rezultate potkrepi, a Fransoaz Sagan takav pogled na literaturu nije ni imala.

Nova generacija, međutim, mnogo više prilazi literaturi sa jednog intelektualnog gledišta. Kristijan Rošfor ističe kako je mnoge dane provela u biblioteci Svete Zenevjeve čitajući filozofe, naročito Hegela. Filip Soler primećuje da mu Saganova ne kaže mnogo, jer njenom delu nedostaje intelektualna

armatura koja je neophodna. A Bernar Poaro-Delpek izjavljuje: „Mislim da ne postoji knjiga, bio to roman ili nešto drugo, koja ne čini da se na neki način razmislija“. Od takve jedne generacije može se očekivati više nego od one koja je bila bez jednog idejnog stava ili koja je taj stav naknadno izgrađivala, mnogo više kao tehniku romana nego kao stav pisca.

Od pisaca stare generacije najaktivniji je još uvek Andre Moroa. Posle „Istorije Francuske“, napisao je biografiju Aleksandra Fleminga, pronalazača penicilina. Sudeći po skraćenoj verziji koju sam čitao u jednom dnevnom listu, ova biografija sigurno neće moći da se meri sa „Arijelom“, po mom mišljenju najlepšom biografijom koju je Moroa napisao (o Seliju), ali ona nesumnjivo doprinosi uvećavanju njegovog biografskog dela, koje ga čini najvećim biografom našega vremena.

Od već poznatih pisaca Aragon je ponovo skrenuo pažnju na sebe. Njegov roman „Sveta nedelja“ je po mišljenju mnogih kritičara, čak i onih koji ne skrivaju svoju osudu Aragona kao čoveka, veoma značajno delo. Bilo je mišljenja da ovaj njegov istorijski roman najviše zaslužuje da bude nagraden Gonkurovom nagradom, ali je žiri ljudi odlučio da nagradu ne treba dodeljivati jednom tako poznatom piscu. U svakom slučaju, Aragonov roman je uspešno oživeo jedno neobično doba, opisujući povorku ljudi koja se posle Napoleonovog iskrcavanja sa Elbe u Francusku, sa Lujem XVIII na čelu, povlači na Sever, njihove planove, ljubavi, mržnje, interese, shvatanja i preobražaj, stavljajući u centar zbivanja čuvenog slikara Žerikoa.

Pažnja javnosti, međutim, nije samo uperena na uspehe njihovih pisaca, nego još uvek i na ruskog pisca Borisa Pasternaka. Utoliko pre što jedna vest pokazuje da je njegova buduća sudbina kao pisca možda delimično vezana i za Pariz. Naime, u jednom skorašnjem intervjuu nemačkom listu „Svet u

FRANSIS VALDER

nedelju“ Pasternak je izjavio: „Veoma sam zahvalan stranim izdavačima, jer su oni moji prijatelji i mnogo su učinili za mene. Stoga mislim da mogu da im dam jedan savet: ako uopšte hoće da objave jedno drugo moje delo, preporučujem im jednu malu zbirku nepolitičkih i vrlo ličnih pesama, nešto kao poeme koje su pratile „Knjigu časova“ od Rilkea. Ovu zbirku pesama sam nazvao „U intervalu“ i jedan njen primerak nalazi se u rukama jedne moje odlične pariske prijateljice, gospode Žaklin de Projar, ulica Fresnel br. 21 u Parizu“.

Ova Francuskinja koju Pasternak smatra svojom prijateljicom nastavnik je ruskog jezika u jednoj školi u provinciji i pariski novinari su je, saznajući za ovu pesnikovu izjavu, pronašli upravo u trenutku kada je iz Pariza odlazila u svoju školu i upitali je šta je sa Pasternakovom zbirkom, da li ju je ona već možda ponudila nekom izdavaču. Ona je, međutim, sasvim neočekivano odgovorila: „Informacija sa kojom ste me upoznali mnogo me čudi. Izjavljujem da je ona lišena svake osnove“. Šta sada mislite? — pitaju se mnogobrojni čitaoci Pasternakovog „Doktora Živaga“, knjige koja je u Francuskoj štampana u 300 hiljada primeraka. Ipak, nadaju se da će Francuzi prvi čitati najnoviju zbirku Pasternakovih pesama.

Naravno, njen tiraž će zavistiti i od toga koliko će knjiga poskupeti posle devalvacije franka. Jer i u tako kulturnoj zemlji kao što je Francuska, koja je po broju stanovnika skoro tri puta veća od naše, postoji književna izdavačka štampa koja izdaje uopšte ne isplate, nadajući se, vrlo često bez rezultata, da će jednom dela nekog od tih pisaca dostići veliki tiraž. Knjižari pak tvrde da najveći broj čitalaca svake godine pročita samo četiri knjige, one koje odnesu nagrade Gonkur, Femina, Renodo i Interalijske. Ostalo ostaje uglavnom da stoji po magacinima, jer problem jedne literature zavisi i od cene knjige i opšteg materijalnog stanja jedne zemlje.

U tom aspektu interesantna je jedna nova vrsta kooperacije literature i filma: biće snimljen film o tome kako poznati pisac Žorž Simenon piše jedan svoj roman. Film će početi u trenutku kada ovaj retko plodni pisac bude započeo da piše jedan roman, a završice se u trenutku kada završi roman koji bude pisao. Film treba da prikaže ne samo u kojim uslovima i kako pisac piše, nego i da u toku njegovog pisanja oživljava i slikama pretstavlja sve one ličnosti i događaje koje pisac stvara. Ovaj film će, dakle, biti neka vrsta pandana filmu koji je Kluzo stvorio o Pिकासu, a režiraće ga Ž.-F. Odiroa, raniji asistent Žaka Bekera. I ovaj film će biti vrlo interesantan ne samo za ljubitelje filma nego i za ljubitelje literature, koji će moći da vide ne naknadnu realizaciju jednog romana, nego njegovu prethodnu ekranizaciju koja će preteći štampanje književnog dela. Jedno tako „štampano“ delo sigurno neće doživeti gubitke i nije bespredmetno zabrinuti se za sudbinu knjige pred tom novom ekspanzijom filma u oblasti drugih umetnosti.

Dragan M. JEREMIC

Čedomir MINDEROVIĆ

MONSUNSKKE VARIJACIJE

Magla se vuče dubodolinama ispod nas
Grebena pod nama
Preko pauka i škorpiona koji su jedne noći iznenadno iznikli na našim zidovima nabrekli od vlage.

Preko kost i koža ponija sa praznim otrcanim sedlima jer su sva deca otišla negde daleko iz ferija
Preko jedne iste
Večne
Cramofonske melodije
Nešto
Kao
Benareski
O sole mio
Što nikad ne prestaje iz već polupraznog salona za roššue na Glavnoj ulici

Kod Knjižnice
Preko nabujalih vododerina koje nam ruše put za Delhi
Uz čuvike
Uz čuke
Preko kamenih niskih kućeraka
Staklima izgubljenih prozora u beskraju porēd ogromne skeletne Gandijeve litografije na „umetničkoj izložbi“ za jednu au
Ispod Topovskog Brda na kome nema ni traga topovima
Koprivom obraslog grebena sa crvenim isušanim ispljuvcima betela

Magla se uvlači
Kroz monsunsku bedu golokožih kulića
Kroz otvoren prozor sobe sa još pomalo tinjajućom vatrom
Na mrtvi mali radioaparat
Kroz naše pore
Kroz kapilare
Kroz reči
Kroz misli
Kroz zamisli
Kao daljina
Kao neki nedosanjani san
Kao plava austrijska uniforma pred davno iščezlim turskim grobljem u Paliluli
Kao detinjstvo.

Hotel nad nama skoro je već sasvim izumro
Izabran je
Davno
I Mister Masuri
I Mis Masuri
I Najuspelija Dečja Maska
Davno su već otvirane
Sve sambe
I rambe
I valceri
I tangoi
I izvedene su sve poslednje oproštajne večeri
Muzičke kapele.

Davno je već u hotelskim obračunima utvrđeno da je ova godina omanula

Gasi se hotel „Hakman“
Gasi se glavna masuriska ulica
Kroz sve bazare
Daleko negde u Himalajima
Negde daleko tamo
U nedođin
Gde te ni masuriski kuli ne mogu odvući u svojoj prijavoj rikši
Dok Dragan
Na mahove
Seda za klavir
I izvodi svoje varijacije
I te varijacije u magli
Te varijacije u magli koja se prevlači preko nas

Odozdo
Iz hindustanske ravni
Te čudljive
Sanjive
Isprekidane
Nervozne

Plahovite
Dečje
Varijacije sa unajmljenog dotrajalog klavira
Nad promtznim policijskim patrolama
Nad nama
Nad ustijanim crvenim delhiskim olujama
Nad dalekim Rtom Komorinom
Nadammom
Možda su jedine radosne svetlosti
U ovom trajanju

I
U magli
Svirala
Svirala u monsunskoj masuriskoj noći

Ko je to
Kuli
Čobanin mršavih koza koje mi tako često
Ko zna otkuda
Iz magle
Dolaze na prag?

Avgustovska posavska noć
Puna zvezda
I jedna
Tu
Negde blizu
Nevidljiva
Svirala.
Ja ću otići a ona će se opet javiti
Ta svirala

Javiće se
Uvek
Ponovo
Dok je grebena na grebenu
Dok je kamena na kamenu

Ja ću i odavde otići
Kao sa Dunava što sam otišao
Sa Vitave
Sa Neve
Sa Temze
Sa Sene
Sa Tibra
Sa Visle
A ona će ostati
Ta svirala
Ta pesma
Ta monsunska noć na beskrajnom himalajskom grebenu
Te daleke zvezde

Svirala
Svirala u monsunskoj noći.

Je li to sloboda
Zvezdo
Kozo na mom pragu?

Gde je sloboda
Gde je ta nevidljiva svirala u ravni
Na čuviku
S grebena na greben
S talasa na talas
S kamena na kamen
Sa zvezde na zvezdu.
Kuli tamnuje
Čobanin tamnuje
Monsunska noć na beskrajnom himalajskom grebenu tamnuje
Daleka zvezda tamnuje
Kamen na kamenu tamnuje.

Mi ćemo svi otići a ona će se opet javiti — ta svirala.

DUSAN GAVELA: PETLIČI ZA PRAZNIKE

Izložbe na početku godine

MILUNOVIĆEVA IZLOŽBA SKICA ima karakter jedne vrste slikarskog dnevnika. Kristalno čisti, njegovi mali akvareli čuvaju dah onog prvog, najprisnijeg kontakta. Iako u većini malog, čak vrlo malog formata nose oni sve odlike slikareve misli potstaknute neposrednim dodirima s izvorom inspiracije.

Kada su skice iz ruke slikara Milunovićevo ranga, u njima je kondenzovana suština ideje koja se odnosi ne samo na koncepciju buduće slike, nego i na njene osnovne elemente. Primorski pejzaži naročito, školski su primer u najpozitivnijem smislu, kompozicijskog znanja, kolorističke svežine, lapidarnosti crteža i apsolutno sugeriranog prostora. Površinom od svega desetak santimetara, na primer, često je data atmosfera beskraja u kome se samo tanana ivica bućine stapa sa horizontom, a prisutan je i vetar, i sunce, i voda — i slikar!

Više nego samo intimni dialozi slikara sa predmetom njegovog interesovanja i obrade — ove skice su u većini varijacije na temu koja nikad nije ni tek započeta, ni ostavljena nedovršena. Zato vrednost većine ovih Milunovićevih skica leži i u tome što bez ozirivanja na motiv: korpa sa ribama, pejzaž ili apstraktna kompozicija — čine gotovo uvek jednu samostalnu likovnu celinu, jednu dragocenu u vodnu melodiju, čistu i dinamičnu, a lirsku i jednostavnu, na veliku temu: svet umetnikove inspiracije.

SAMOSTALNA IZLOŽBA BATE PROTIĆA afirmacija je slikarevog osećanja za pejzaž, koji, naročito srbijanski, postaje njegova osnovna tema. Dok mrtvim prirodom prilazi sa preteranom lakoćom, bez većih likovnih ambicija, zadovoljavajući se dopadljivom dekorativnošću, a slike su mu iz Pariza, Portugalijske i Holandije uspele putne beleške, — dotle se sa pejzažem Protić „nosi“, njime je iskreno obuzet, u njemu je dostigao svoj, do sada najviši, slikarski domet.

U podnožju planina, blago talašanje šumadskih polja, sa siluetom ponekog stabla na medij oraniča, sa belim kućercima posejanim uz pantljičast put ili utonulim u zelenilo voćnjaka — to je Protićeva tema. Razdragan je njome i oduševljen, ali njome i vlada, rešavajući je slikarski uglavnom na dva načina. Slika je ili plod trenutnog doživljaja, na njoj kao tu-mač raspoloženja dominira jedan opšti tonalitet, crven ili okeran, sa Difijejski lakim crnim akcentima što fiksiraju konturu stabla, kuće, brazdu oranice; ili je slika nastala posle više studijskih priprema i tada odzvanja toplim, sočnim hromatskim odnosima i bogatijom, čulnom fakturama. U oba slučaja povučen neposrednim doživljajem viđenog, Protić kompoziciju rešava u horizontalnim pojasevima koji potsvesno sugeriraju ritam i svežinu naših tkanica.

Zahvaljujući dobro izabranoj temi za koju zaista ima i slikarskog čula i umetničkog nerva, ova Protićeva izložba ukazuje na sigurne mogućnosti daljeg razvoja.

NIKOLA JANDRIJEVIĆ otvorio je svoju prvu izložbu u Grafičkom kolektivu. Inspiracija njegovih portreta po svom formalnom i kompozicijskom rešenju potiče od renesansnih majstora, a sukob svetla i senke iz slikarstva XVII veka i naročito francuskog slikara Žorža de la Tour. Da su ovi stilski okviri na neki način pomireni sa savremenim doživljajem — kako često postupaju na pr. nadrealisti — svakako da ne bi slike delovale u toj meri anahronično i beživotno. Ali iza šablonski dekorativno tretiranih likova nema ni moderne koncepcije ni savremene likovne misli.

Međutim, obzirom na dve kompozicije (I i II), kao i na lepu senzibilnost za tonске vrednosti i sigurno posedovanje zanata, mogao bi Jandrijević imati znatno više likovne pretenzije.

Maloj galeriji „Ateljea 212“ ZORA PETROVIĆ je poslala na izlaganje 7 slika. To su portreti, aktovi i cveće koji nose sve poznate odlike svetle faze sa Zorine prošlogodišnje samostalne izložbe. Ima među njima i jedan portret, „Glava stare seljanke na crvenoj pozadini“, koji je kao doživljaj tako istinit, tako upečatljiv i slikarski tako snažan — da bi sam bio dovoljan da govori o izuzetnom mestu koje u beogradskom slikarstvu zauzima Zora Petrović.

U istoj je galeriji i IZLOŽBA ILUSTRACIJA VLADE STOJILJKOVIĆA za pesme Mirjane Stefanović. Po kvalitetno različitim i stilski raznorodnim likovnim prilozima, ne može se govoriti o umet-

ničkoj fizionomiji ilustratora. Očigledno je međutim, da se radi o dve različite koncepcije ilustracije kao takve. Kvalitetno su daleko više, a po analogiji osećanja daleko bliže tekstu, one ilustracije koje su radene slobodno, sugerirajući raspoloženje, rešavajući površinu hromatskim odnosima, nego one u kojima je crtež deskriptivan a kontakt sa tekstom održava se bukvalno prenetim elementima.

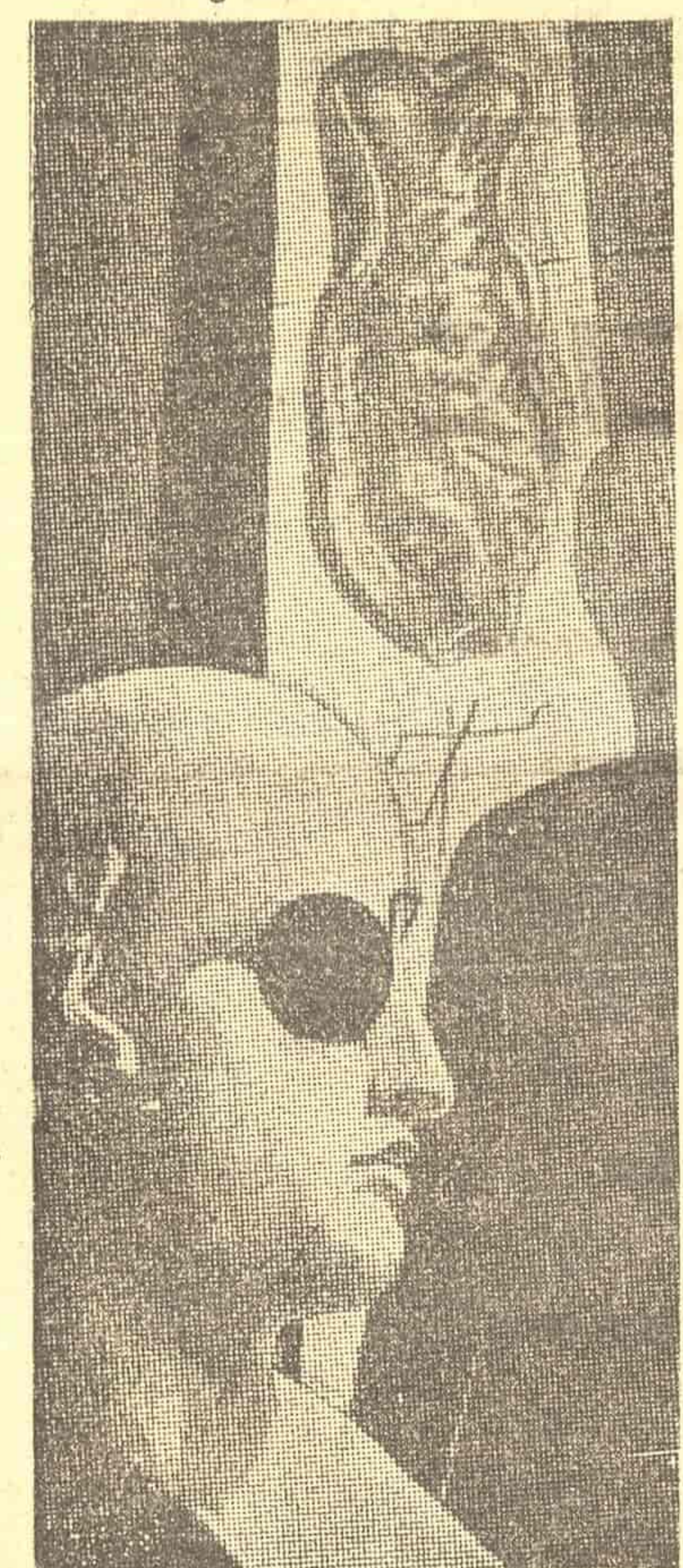
Međutim, ovakva kakva je, skromna i po sredstvima i po kvalitetu, ova je izložba ipak dovolj-

na da potstakne čitav niz pitanja na temu ilustracije uopšte. Gde je veza slikara sa piscem i moraju li oni da idu paralelno u svom saopštavanju? Do koje je mere ilustracija kao plod slikareve angažovanosti tekstem „primenjena“ — a kad prelazi u slobodnu likovnu kreaciju potstaknutu tekstem ali ne i njemu potčinjenu? Jedna je to od zanimljivih i aktuelnih tema iz oblasti likovnog života i kontakta između slikarstva i književnosti.

Dr Katarina AMBROZIĆ

Venecijanska galerija Pegi Gugenheim

Venecija, čija su negdašnja moć i slava već odavno zaboravljene, pošla je u korak sa vremenom i gledaocu zamorenom već genijem renesansnih velikana, a naročito njihovih baroknih sledbenika, pruža jedinstvenu priliku da se osveži umetnošću svojih savremenika — zato je tu „Bardino“, koji u svoje raskošno otkrile svake druge godine priira najveću smotru umetničkog dostignuća uzemirenog, egzistencionalno zabrinutog i vazda radoznalog čoveka našeg stoleća.

KIRIKO: NOSTALGIJA PESNIKA

Nažalost, prošle godine Bienale nije mogao da pruži baš nikakvo zadovoljstvo a kamoli uživanje. I izletom u prošlost zamoreni gledalac, namesto osveženja, mogao je da nađe samo još veći zamor. Ali Venecija ne bi bila ono što jeste, da nije imala i za ovaj problem svoj zlatni ključ. Kada su prohujali vekovi ostavili u njoj tolika blaga, moralo se naći nešto i od umetničkog trezora poslednjeg veka. Trebalo je imati samo malo strpljenja i u onim krivudavim uličicama, nakon što se prede drveni most kod Akademije, nadu malena drvena vrata, koja je bršljan tako lepo umeo da okiti i kroz koja se ulazi u Palazzo Venier dei Leoni, gde danas boravi bivša žena Maksa Ernsta i jedna od najčuvanijih kolekcionarki, Pegi Gugenheim, ili kako je ovde nazivaju „Polednja duždevica“.

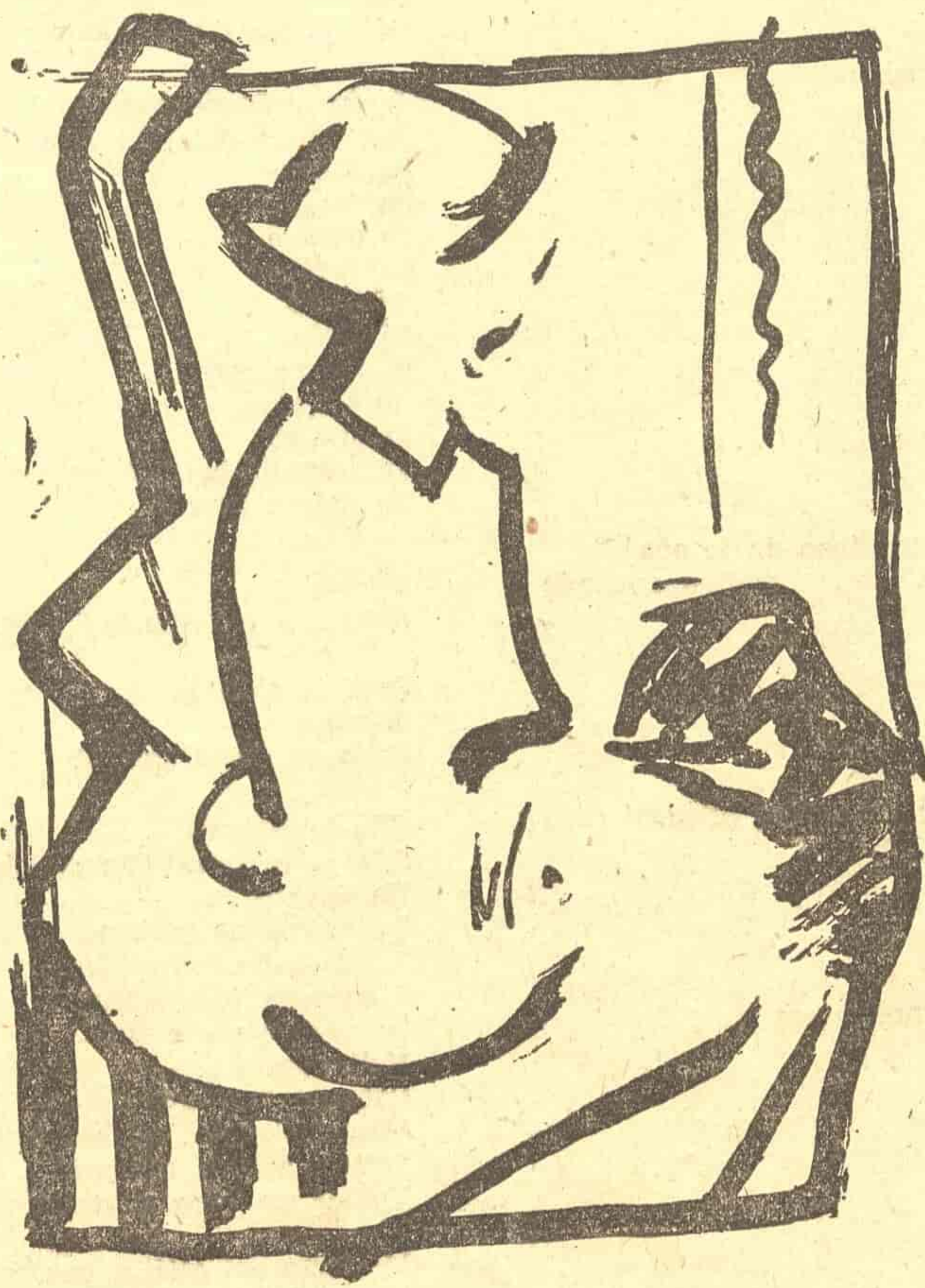
Njena prostrana vila, čija glavna fasada, obavijena bujnim zelenilom, diskretno proviruje na Kanal Grande i njen čudno neuređeni vrt, predstavljaju danas jednu od najprominentnijih privatnih kolekcija moderne umetnosti na svetu. Tek tu, u ovom nebriljivo negovanom vrtu, čije su aleje i staze zasute požutelim jesenjim lišćem, u prostranim holovima i odajama pala-te Venier, koja na jedan zaista šarmantan način sjedinjuje stare stilske elemente sa novim arhitektonskim formama, ljubitelj umetnosti može konačno do odahne i da svoj bijenalski sivilom zamoren i otupeli duh ponovo osveži i osposobi ga za primanje novih, svežih utisaka. A to je neophodno, jer preko 140 vajarških i slikarskih eksponata — ne računajući ovde ono nekoliko soba u suterenu

vile specijalno adaptiranih, u kojima je smeštena mala retrospektiva poloka i izložba savremenih italijanskih umetnika — pružaju posetiocu široku, pedantno odabranu panoramu likovnih zbivanja za poslednjih 50 godina našeg stoleća, ustvari jedan autoritativan kritički rezime moderne umetnosti, jednu ukusno i stručno odabranu antologiju likovne umetnosti našeg vremena.

Po alejama razbarušenog vrta stoje u kamenu ili bronzi ispisane nekoliko misli najautoritativnijih skulptora našeg doba: autori su Arčipenkov mračni genije, neobuzdani Lipšic, jedan od kumova dadaističkog pokreta Žan Arp, ekstravagantni Semjuel Lipton, dok ekspresivni Đakometi i to u svom najboljem izdanju završava ovu malu parkovsku izložbu najprominentnije skulptorske reči u vremenu između dva poslednja rata.

Prostrane odaje palate Venier, sa svojim jednostavnim i čak skromnim, ali kako sjajno odabranim komadima nameštaja, mebla i tepiha, ne bi li samo slike imale što više prostora i vazduha, pružaju još eklatantniju pretstavu o ukusu i umetničkom smislu njene vladavine i umetničkom smislu njene vladavine. Samo nabiranje najvažnijih slikarskih eksponata ove zbirke ispunilo bi prostor predviđen za čitav ovaj članak. Ipak, samo nekoliko primera: Pegi Gugenheim ima od mnogobrojnih radova njenog bivšeg supruga, Maksa Ernsta, nekoliko komada iz njegovog nadrealističkog perioda i to par najuspeljijih platna što ih je ovaj čuveni umetnik napravio u svojoj dugoj i plodnoj umetničkoj karijeri: Miro, De Kiriko i Iv Tangi skoro da ne zaostaju za njim; Pikaso i Brak a naročito ovaj drugi, ostavljaju isti impresivni utisak, takođe i Kle, Delonej, Kandinski, Glez i Mark Šagal. Skulptori Mur, Pevsner Kalder, Dišam Vilon, Konstantin Brankusi i mnogi drugi čija imena već znače pojam u modernoj umetnosti saopštili su nam ništa manje zanimljivu priču o odajama i holovima ove divne pala-te. Uostalom, njihove umetničke poruke već su stekle ugledna mesta i na stranicama istorije umetnosti.

Rade PREDIĆ

MILO DIMITRIJEVIĆ: FIGURA

STEREOTIPNOSTI LITERA

Malkolm KAULI:

Svako doba ima svoje prozne kalupe, svoje poznate priče bes-krajno ponavljane u romanima mladih autora, od kojih je svaki uveren da njegova draga priča nije nikada ranije ispričana. Ocenjivači izdavačkih kuća su sve skeptičniji ma da ne gube nadu. Posle prelistavanja stotina rukopisa oni su naučili da prepoznaju stereotipnosti posleratnog perioda koje su se razvile iz stereotipnih oblika prethodne polovine stoleća.

Početak 1900-tih godina bila je omiljena priča o kulturnom mladom čoveku, očevito slablašnom, koji ipak savladuje sve tegobe i

pobeduje divlje neprijatelje — u džungli, na moru i dalekom, ledenom Severu — oživevši u sebi kvantite Vikinskih predaka. To je bila Darvinovska ili Džek Londonovska priča zasnovana na mišljenju da je savladavanje divljine ispit muškosti i da je taj čistokrvni Se-vernjak najposposniji da preživi. Oko 1910 godine prešlo se na revizorsku priču o mladome reformatoru koji se sam bori s korumpiranim političarima udarajući se, uzgred, kćeri svog najjućeg izdavačkih kuća su sve skeptičniji ma da ne gube nadu. Posle prelistavanja stotina rukopisa oni su naučili da prepoznaju stereotipnosti posleratnog perioda koje su se razvile iz stereotipnih oblika prethodne polovine stoleća.

1920-e, u doba cinizma i moralne pobune postojala je priča o osećajnom mladom čoveku, idealizovanom Umetniku, koga ugnjetava i muči filistarski Svet (kakav je junak *Manhattan Transfer*-a i junakinja *Main Street*-a (Glavne ulice). Takođe je postojala priča o sasvim prirodnom, čak Hemingvejskom, mladiću, koji prati kroz jednosložne reči, dok mu žene same padaju na grud i olakšavaju pakao. Socijalna vrenja 1930-ih godina donela su novi tip priče — roman o štrajku, obično u predioničama pamuka na Jugu. Štrajk je bio slomljen, vođa štrajka ubijen od kapitalista, ali je postojao i drugi junak, dečak iz brda koji veruje u revoluciju. U poslednjoj glavi on počinje da organizuje poražene radnike za nove borbe, pod nebnom koje se, puno nade, zari.

Od Drugog svetskog rata niko više ne piše romane o štrajkovima. I drugi preratni kalupi su nestali, s dva izuzetka: 1. — rano hemingvejski junak se i sada povremeno klatari i gega po romanima o Grinič Viledžu. 2. — a Darvinovska priča u nastavcima *Saturday Evening Post*, koji, konzervativan u svemu sem u tipografiji, još uvek voli da slavi trijumfe čistokrvnog Severnjaka u kanadskoj divljini. Ali ovi Ernestovski ili Darvinovski heroji su, da tako kažem, živi fosili. Kakve su priče sada u modi? Odbacivši misteriozne priče, problemske romane i popularne romanse svake vrste i uzvevši u obzir samo „ozbiljne“ romane, koji teže književnim distinkcijama, računam da preko polovine sadašnjih rukopisa pripada jednoj od sledećih šest varijanata:

1. Roman o senzitivnom i umetnički naklonjenom mladiću koji ima dobrih razloga da sam sebe žali. Njegov je život ruiničan, ne od strane Sveta — kao život njegovog strica iz 1920-tih, već promislom nerazumevanjem pomajke. Na kraju on izvršava samoubistvo ili zločin ili oba (vidi *The Christmas Tree* (Božićnje drvo) od Izabele Bolton), ili se ženi i umire od žene ruke ili se pak, u srećnijoj verziji, spajava od pomajke i dopseva u Njujork gde nalazi spas u društvu mladih senzitivaca. Ovaj vilinski-Frojldovski roman retko stiže u knjižare, ali čini dobar pro-

IZLOG ČASOPISA

»Izraz« br. 1

Uvodni tekst ove sveske časopisa »Izraz« je kratki, sasvim lapidarni esej Lazara Trifunovića o Stojanu Aralci. Risto Tošović piše tekst »Realizam Ive Andrića« i daje jedan nov aspekt na Andrićevo stvaranje povodom iznora pripovedaka Ive Andrića »Panorama« (»Prosveta«, 1958).

Ovde bi još istakli dva veća priloga. To je opširan rad Milivoja Jovanovića povodom Pasternakovog romana »Dr. Zivago« i suptilan esej Danila Kiša »Verlen ili o muzici«. Interesantno je navesti da Milivoje Jovanović primećuje i, kod nas po prvi put, isti okolnost da »za Pasternaka revolucija nije bitno novi fenomen u ljudskoj istoriji«. Nama se čini tačno i ovo Jovanovićevo tvrđenje: »Kao u većine ruskih klasika, suština ovog patriotizma je u znatnoj meri religiozna«. Ovaj tekst Milivoja Jovanovića jedan je od najpotpunijih i, svakako, najautoritativnijih rad kod nas povodom Pasternaka uopšte, a posebno povodom romana »Dr. Zivago«. Običan rad Danila Kiša dokazuje zaista ubedljivo da »muzika je odvela Verlena u predele imaginarnog, transcendentnog; odvojila ga od ljudi; opila ga bojom i tonom, učinila ga slepim za sve drugo«. Objasnjavajući razloge zbog čega je Verlen bio ignorisan, ignorisan uglavnom od nadrealista, Kiš za sebe osvaja mesto jednog od naših najautoritativnijih tumača Verleno-

vog lirskog izraza. Pomenimo još, a to pre svega zbog knjiga o kojima autori pišu, priloge Bože Miličića, Tomislava Ladana. Miličić piše o novom romanu Oskara Daviča, pre svega afirmativno, a Tomislav Ladana prikazuje roman Džeroma Salingera »Lovac u žutu«. Znatan i nesvakidašnji prilog je esej Anri Lefevra »Prema revolucionarnom romantizmu«, u kome autor prikazuje genuzu romantičnog od prvih početaka do značenja koja ima danas. Pomenimo još koristan rad Borivoja Marinkovića koji sve češće objavljuje nova saopštenja iz naše kulturne istorije, ovog puta o jednom Vu-kovu prevodu.

»Savremenik« br. 1

U januarskoj svesci »Savremenik« čitamo čitav niz priloga različitih vrednosti. Dok je na primer esej Miodraga Popovića »Krise i lutanja« jedna poletno napisana slika bolova, kriza i lutanja Đure Daničića, dok Radojica Tautovića objavljuje esej »Kritika istorijskog romana« (povodom Lukačeve knjige o istoriskom romanu), — a ovaj esej je pisan zna-laćki, dokazano i sasvim savesno, kao što to Tautović ume i može da piše, — dotle u ovom broju »Savremenika« čitamo i rad Dragana Nedeljkićevića »Književni pogledi Aleksandra Bloka«, rad koji zaista nije van opštepoznatih istina o Bloku; i sve je u ovom eseju Dragana Nedeljkićevića upravo inventivno, kao što je inventivna i prva rečenica ovog teksta koju čemo, ovde, sa razloga njene »sadržajnosti« navesti: »Aleksandar Blok je najveći ruski pesnik XX veka«. A pošto bi dobro bilo baviti se tekstem Miodraga Popovića i tekstem Radojice Tautovića, kao što bi bilo veoma uputno čitati značaki pisan članak Voje Čolanovića o F. Skot Piedžeraldu, i kao što nije uputno baviti se varijacijama Dragana Nedeljkićevića o Bloku, kažimo još toliko da poetski prilozu Bl. Lazarevića, Desimira Blagojevića i Florice Stefan jesu ono što bi bilo sasvim dovoljno za jedno dokazivanje da se u ovom broju »Savremenika« mogu naći i pesme znatnih kvaliteta. Uzgred da zabeležimo da Dragan Jeremić ocenjuje knjigu »Nad porukama tuge i porukama nade« Marjana Jurkovića kao knjigu polemičkih kritika.

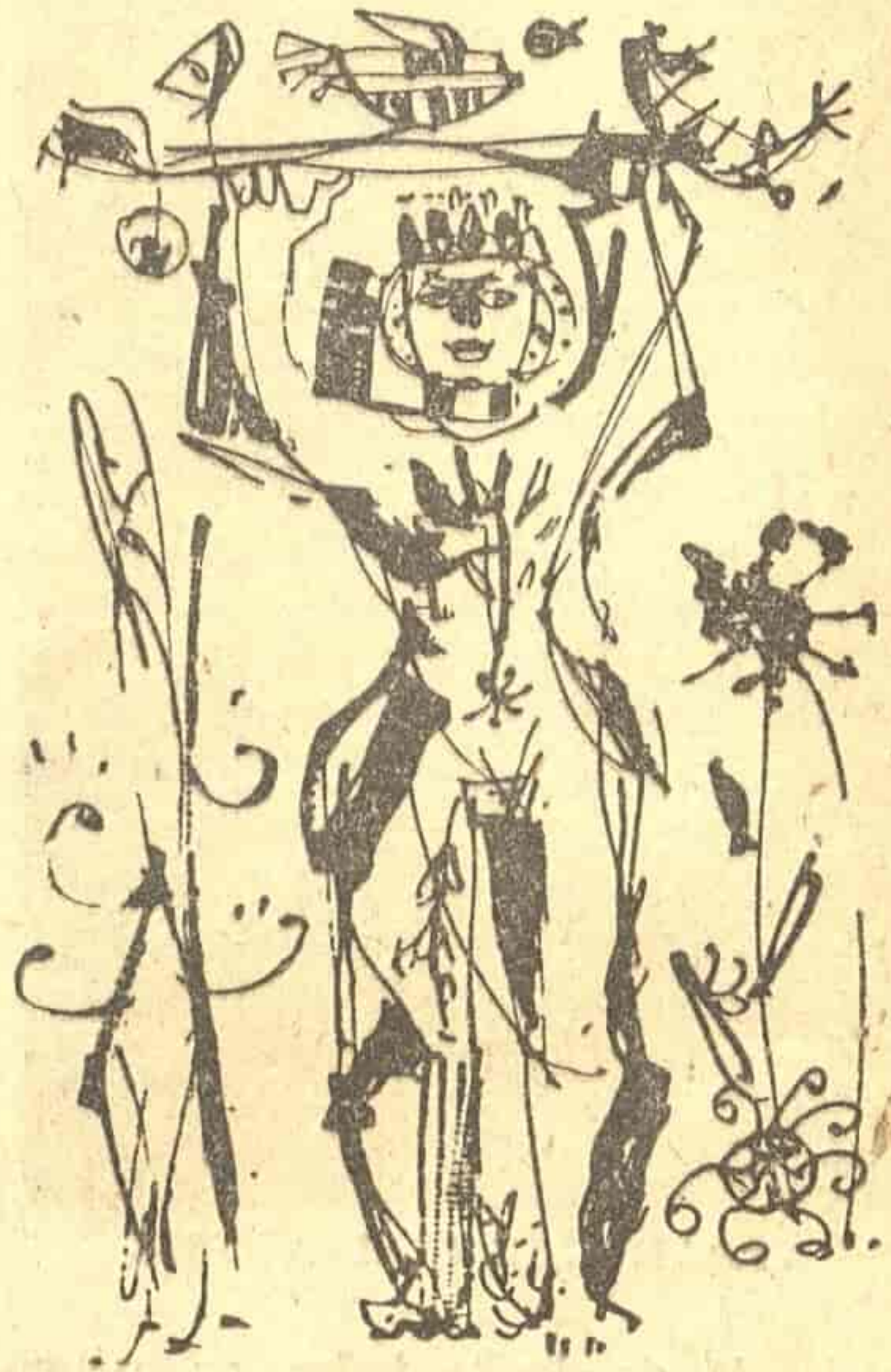
»Letopis Matice srpske« br. 1.

Uvodni tekst — to je pripovetka »Na državnom imanju« Iva Andrića, pripovetka koja je toliko andrićevska da bi je odmah lako mogli da prepoznamo, što znači da je njena lapidarnost i ovog puta jedan od najboljih kvaliteta i cele sveske časopisa u kome se pojavila. Pomenimo još rad Jakše Katalinića o Tinu Ujeviću u bolnici, to saopštenje koje obiluje prepiskom iz poslednjih dana pesnika, onog koji je tako mnogo značija za našu poeziju i čija se erudicija i kroz pisma vidno afirmiše, Slobodan Miletić saopštava dve ne-

objavljene pesme iz dnevnika Rastka Petrovića i prikazuje roman Bore Cosića »Svi mrtvi«. U beleškama čitamo prikaz Svetozara Matića o knjizi M. Panica-Surepa »Filip Višnjice« koja je objavljena 1956 godine (1). Ako uzmemo u obzir da je u našoj književnoj periodici nastao običaj da se prikazuju knjige koje su objavljene pre tri, četiri, pa i pet meseci, — onda je Matić u izvesnom smislu avangardist, jer se 1959 godine bavi knjigom koja je objavljena na tri godine. Samo, u ovom slučaju, ova naprednost u zaostajanju jeste avangardizam unazad.

»Delo« br. 12

Decembarska sveska časopisa »Delo« obiluje prilozima koji nas privlače i za koje se moramo zainteresovati. U prvom redu to je esej Gjetana Pikona »Estetika kao metodologija sudjenja« u kome autor vrlo tačno konstatuje: »Estetika nije dopunska nihi tautološka nauka. Civilizovan čovek ne sudji kao neuk. Ni lucidan čovek kao onaj koji je nadvan«. Pikon pledira za to da se estetika shvati ne samo kao »jedna moguća nauka kojoj ne nedostaje pred-

GRADIMIR PETROVIĆ: OPTIMISTA

met« već kao »nužna aktivnost koja preobražava i sam predmet«. U mnogočemu ovaj Pikonov esej bio bi koristan za estetičke dogmatičare i sve one koji su skloni »crno-belim« klasifikacijama u estetskom sudenju. Od poetskih priloga ističe se rukovet pesama Ivana V. Lalića; to su stihovi koji sa jednom svudprisutnom poetskom lucidnošću dočaravaju pro-bijanje Ivana Lalića ka onim regionima poetske sugestivnosti koje još nije osvojio. Ako ovim prilozima dodamo još i deset pitanja Andre Lotu koje objavljuje Dragoslav Josimović i »Beogradski dnevnik« (II) iz pera Bore Cosića (Jezik dana, jezik ulice, jezik sna) — biće nam jasno da decembarska sveska »Dela« donosi priloge koji su u domenu najaktuelnijih savremenih interesovanja. Posebno treba skrenuti pažnju da Đorđe Sp. Radojčić iz broja u broju objavljuje tekstove naših najstarijih autora, dajući komentare koji nas, pored tekstova, sugestivno mogu da uvere u prave znamenove našeg kulturnog nasleđa i njegove vrednosti.

Branko PEIĆ

U AMERIČKOJ TURJI

cenat rukopisa koje izdavači dobijaju.

2. Avanturistička priča koja počinje u porodičnom krugu, realistički prikazanom, ali zatim postaje sve fantastičnija i sve konfuznija dok čitalac najzad ne uvidi autorov trud da nađe simbole, simbole i simbole za morani haos modernog sveta. Ovakav roman je često brižljivo pisan, ponekad se prima i štampa — s omotom koji spominje Kafku i Greema Grina — ali se nikad dobro ne prodaje.

3. Satirički i pomalo nadrealistički roman o mladoj bogataši okruženoj ludim boemima. Mesto radnje je obično Grinič Viledž, ali može da bude viši Ist Said ili američka kolonija u Firenci ili Rimu. Kao i simbolički avanturistički roman i ovaj je, ponekad, brižljivo napisan, ali se nikad ne štampa, izuzev na autorov trošak. Ne znam zašto — ali Grinič Viledž — romani koji dosepevuju do knjižara (kao romani *Who Waš in Darkness — Ko hoda po mraku* ili *Go — Idi*) uvek su Hemingvejski realistički i jezivo ozbiljni.

4. Roman o puritanima u inostranstvu. Nekakvi dobro obrazovani mladi Amerikanci putuju u Italiju, Španiju ili neku od Arapskih zemalja. Oni dolaze u kontakt sa seljacima ili beduinima koji svojom plodnom vitalnošću i spremnošću za akciju otkrivaju osnovnu beživotnost putnika. Stvar se može razviti na dva-tri načina: ili Amerikanci moralno propadaju u

pokušaju da imitiraju seljake ili (vidi E. M. Forsterovo delo *A Room with a View — Soba s pogledom*) junak i junakinja uspevaju da se vrate u svoja prirodna stanja.

5. Nežna, nostalgična priča o svetu detinjstva, obično pisana od autora koji se osećaju prevareni time što su bili primorani da odrastu. Ovi romani pričaju kako se dečaci i devojčice bore protiv hipokrizije odraslih. Deca često pomažu (kao u Truman Kapotovom romanu *The Grass Harp — Harfa od trave*) starije osobe i crnačka posluga s detinjim srcima.

6. Roman o opsesivnoj poteri za nekom životinjom — lisicom, medvedom, jelenom, planinskim lavom ili vrlo velikom ribom — koja na kraju postaje skoro natprirodna zver i simbolizuje indiferentne ili zle snage prirode. Nekoliko velikih američkih priča mogu se svrstati u ovu vrstu, kao Foknerov *Medved* i Hemingvejev *Starac i more*, ali je kasnije istu temu obradivalo suviše mnogo početnika, te su ocenjivači izgubili strpljenje. Oni sada pročitaju najviše tri ili četiri glave takvog rukopisa.

Ovo su šest najčešće sretanih kalupa među romanima koji se pojavljuju u rukopisima, ali, naravno, ima ih još više. Ima, naprimer, romana o dobrom građaninu koji traga za zločinom i pokušava da sazna motive prestupa, a na kraju otkriva da veći deo krivice leži u njegovom sopstvenom srcu. Prvi

Knji ovakav tekst pročitaju oze-
njuju rukopis kao „poznata psiho-
melodrama“. Ima priča o suviše
razvijenom dečaku ili devojčici ko-
ji se prerano upoznaju sa seksom;
tragedija verom nadahnutog ka-
raktera u grupi nevernika; i lista
oblika mogla bi da se produžava.
Ono što hoću da istaknem jeste
da svi ovi romani pokazuju uticaj
novije kritike Svaki romanopisac
ima pred sobom, u mislini, dve
vrste publike: prvu — širu — do
koje bi voleo da dospe bez ozbilj-
nog pokušaja, drugu — užu — kri-
tičare, koje treba da zadovolji —
istaknute kritičare časopisa s ne-
pokolebljivim osećanjem grešaka
američke proze, koje treba otklo-
niti, i vrlina, koje treba pohvaliti.

BELEŠKA O PISCU

Malkoim Kauli (Malcolm Cowley),
rođen je 1898. u mestu Belsano, Pen-
silvanija, u lekarskoj porodici. Po-
majci je poreklom Nemač. Skole je
učio u Pitsburgu i Harvardu, gde je
ostao do 1917 kada je mobilisan i
poslat u Francusku. U nekoliko na-
vrata živeo je u Francuskoj, gde se,
jedno vreme (1922—23) susretao sa
dadaistima i pomogao im u izdava-
nju nekih publikacija. Dugo je ži-
veo samo od pisanja za razne listove
i časopise i prevodeći sa francuskog
(preveo je na engleski Zidove »Ima-
ginarne intervju«). Njegova najpo-
znatija dela su »Blue Juanita«, pesme
(1929), »The Lost Generation« (1931),
»Exil's Return«, eseji (1934), »Dry
Season«, pesme (1941) i »The Literary
Situations«, eseji (1954). Poznati su
njegovi izbori Foknera, Hemingveja,
Vitmana, Ficldžeralda. Osnovni inter-
es Kaulija — kritičara je američka
literatura, kojoj su posvećeni manje-
više svi njegovi eseji. Odlomak, koji
ovde objavljujemo, uzet je iz eseja
»Kritičari o romansijerima«, objavl-
jenog u knjizi »Književna situacija«.

Odlomak je preveo ALEKSANDAR
SPASIC.

TRAJNE VIZIJE

O LUNAČARSKOM-KRITICARU I ČOVEKU

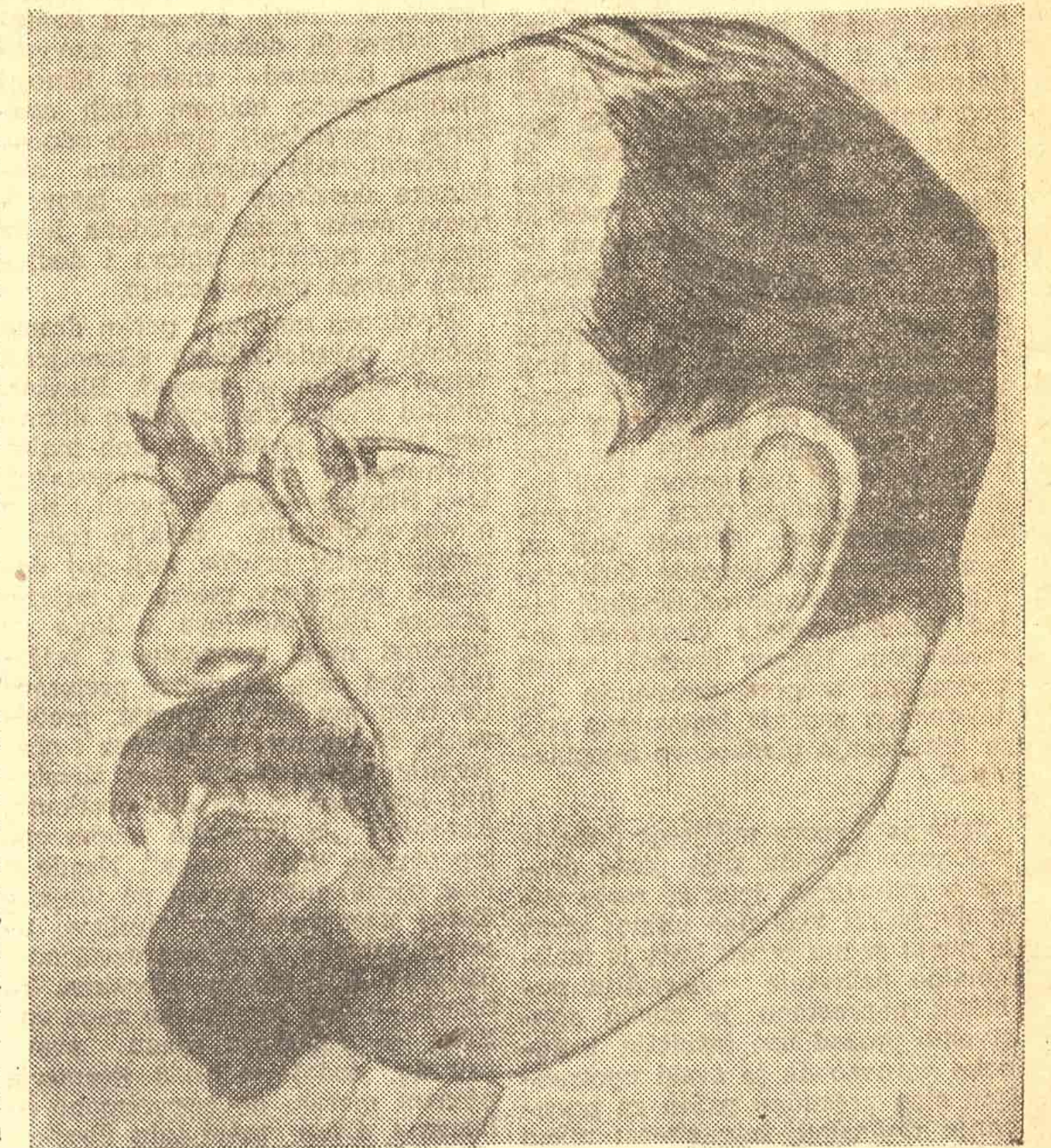
Povodom 25-godišnjice smrti

U prilično obimnoj literaturi o
Anatoliju Vasiljeviču Lunačarskom
veoma često se pobijaju izvesne
njegove koncepcije, naročito one
koje su vezane za gledišta Avena-
rijusa i Maha, kao i za teoriju „iz-
građivanja boga“, koju je Lunačar-
ski izvesno vreme — u predokto-
barskom periodu — zastupao. Slo-
žena je i obilna različitim aspekti-
ma, čak i međusobno protivrečnim
pojavnima, istorija evolucije pogle-
da Lunačarskog, počev od kraja
prošlog veka (kad je on, mlad stu-
dent, slušao na Ciriškom univerzi-
tetu predavanja Riharda Avenariju-
sa, jednog od tvorca empiriokriti-
cizma) do završnog perioda života
ovog izvanredno talentovanog i
plodnog književnog i pozorišnog
kritičara, filozofa, dramskog pisca,
publicista, političkog i javnog rad-
nika. Poznato je da je u njegovoj
delatnosti još dugo pre Oktobarske
revolucije počeo proces odustajanja
od mnogih ranijih postavki zas-
novanih na empiriokriticizmu. Pod
uticajem Lenjina, koji je u više
mahova kritikovao Lunačarskog, ali
je visoko cenio njegovu odanost re-
volucionarnoj misli, ograničio je svo-
jostojanje u estetici Avenarijusov
učenik u većoj meri nego učenik ma
kojeg drugog mislioca. Meni se čini,
a i sad se čini, da sam doveo
ovaj najdosledniji i najčistiji vid
pozitivizma u potpun sklad sa
Markovim premisama. Johan Alt-
man (1900—1955), sovjetski kritičar,
autor studije o scenskim delima
Lunačarskog, smatrao je da bi
pažljiva analiza njegovih estetičkih
shvatanja otkrila „jak uticaj filo-
zofskih i psiholoških pogleda Vunta
(jedna podvrsta pozitivizma na ne-
mačkom tlu)“, a i uticaj Fehnera,
koji je smatrao da se uopšte ne
može dati definicija objektivne su-
štine lepoga.

Svestrano obrazovan, kadar da se
snade u svim oblastima nauke, i
znanja, prvoklasan lingvist, odličan
poznavač ruske i svetske literature,
pisac u čijoj je aktivnosti veoma
istaknuto mesto pripadalo pozoriš-
noj kritici, neumoran čitalac, ob-
daren ogromnom duhovnom radozno-
šću i fenomenalnim pamćenjem,
političar i javni radnik koji je u-
vijek svu promašenost krutih šema,
diktata i propisa u domenu stvar-
laštva, Lunačarski je plodno i ši-
roko primenio svoju darovitost i e-
rudiciju. U oblasti kritike, književ-
ne i pozorišne, ova primena bila je
naročito uspešna, zahvaljujući na-
stojanju Lunačarskog da umetnič-

ko shvatanje proanalizira što tem-
eljite, ne ispuštajući iz vida ni
jedan njegov iole važan aspekt.
Lunačarski nije uproćavao stvari u
smislu svodenja svojih opaski i za-
ključaka na neke namerno pojedno-
stavljene, ali time i sadržinski o-
siromašene sudove, niti je prilazio
složenim, kompleksnim, „višegla-
snim“ pojavama kao materijalu za
izvlačenje samo ovog ili onog čini-
oca, dok bi sve drugo ostalo u senci,
neprotumačeno čitaocu. U svojoj
kritičarskoj delatnosti Lunačarski i
svih pretstavnika vlasti ne mora

Narodnog komesarijata za prosvetu)
prema književnom stvaralaštvu.
U stvari, delatnost Majakovskog i o-
stalih futurista, odnosno niz napa-
da na tu delatnost, osuđilo je Lu-
načarskom kao povod da napiše i
ovo:
„Izjavio sam više desetina puta
da Komesarijat za prosvetu mora
biti nepristrasan u svome odnosu
prema raznim ispoljavanjima umet-
ničkog života. Što se tiče pitanja
neprotumačeno čitaocu. U svojoj
kritičarskoj delatnosti Lunačarski i
svih pretstavnika vlasti ne mora

A. V. LUNAČARSKI

je izvrsno udruživao, štaviše stapao
u celinu ocenu društvenog i idejn-
og smisla i značaja razmatranih
tekstova sa analizom umetničkih
odlika. Ispoljavao je pri tome du-
boko razumevanje osobnosti izraza,
tona i leksike najrazličitijih autora.
Naravno, pojedini stvaraci bili su
mu bliži nego drugi, kao i svakom
kritičaru, uostalom. Stvaralaštvo
Maksima Gorkog proučavao je na-
ročito pažljivo i dao niz odličnih
članaka o delima ovog velikog pi-
sca (»Pisac i političar«, »U ogleda-
lu Gorkog«, »Svetski pisac«, »Gor-
ki-umetnik«, »Samgin«, predgovor
uz izdanje sabranih dela itd.). Pod-
vlačivši revolucionarnu, proletersku
usmerenost pisca »Matere« i »Živo-
ta Klina Samgina«, kritičar nagla-
šava da je ona — na umetničkom
planu — značajna (i to u svetskim
razmerama) zato što iza nje stoji
veliki, snažni talenat, sposoban da
dubokim zahtavima iz sumorne, zle,
nečovečne realnosti opredeli čitalač-
ke mase za drukčiju stvarnost, zrač-
nju i humaniju. Krećući se kroz o-
pus Gorkog, Lunačarski se najdu-
že zadržao pred romanom »Život
Klina Samgina« i dao briljantanu,
do danas neprevaziđenu analizu o-
vog poslednjeg, nedovršenog dela
slavnog pisca.

da se uzima u obzir. Treba omo-
gućiti slobodan razvoj svim umet-
nicima — pojedincima i grupama.
Ne dopuštati jednom pravcu da,
naoružan bilo tradicionalnom sla-
vom, bilo pomodnim uspehom, po-
stisuje drugi.“
„Isuviše često videli smo u isto-
riji čovečanstva kako je zahuktala
moda isticala novotariju, koja je
težila da staro pretvori što pre u
ruševinu — i kako je posle toga
naredno pokolenje plakalo nad ru-
ševinama lepote, nehajno prolazeći
pored dojučerašnjih malih careva
kratkotrajnog uspeha. Isto tako, i-
suviše često videli smo i obrtno
— kako je poneki Kašče Besmrtni
u umetnosti zagorčavao tuđe živote
i zaklonivši sunce od mlade biljke,
izazivao njenu propast i samim tim
deformisao tok razvoja ljudskog
duha.“

Veoma su interesantni i članci
Lunačarskog o Majakovskom, iako
oni po svom opštem značaju i du-
bini zahteva ne mogu izdržati po-
ređenje sa izvrsnim člancima o Gor-
kom. Uostalom, i sama uloga Lu-
načarskog u odnosu na ličnost i
stvaranje velikog pesnika umno-
gome se razlikovala od one u od-
nosu na opus Gorkog, kojem je
Anatolij Vasiljevič pristupao isklju-
čivo kao kritičar, sudija u pita-
njima idejne, tematske i umetnič-
ke vrednosti dela. O Majakovskom,
međutim, Lunačarski je često mo-
rao da govori ne samo u svojstvu
kritičara, već i kao rukovodilac
književnog, umetničkog i prosvet-
nog života ogromne zemlje, pred
koju je Oktobarska revolucija bila
postavila mnoštvo veoma krupnih
problema i iz tog područja. Ana-
tolij Vasiljevič, koji je dvanaest
godina, počev od Oktobra, bio na-
rodni komesar za prosvetu, više
puta je imao prilike (naročito u
prvim godinama) da konstatuje
mnogobrojna ispoljavanja nezado-
voljstva povodom aktivnosti futuri-
sta, a u prvom redu Majakovskog.
Pronicljivi Lunačarski uočio je
neodrživost takve ocene i, što je
glavno, osetio je posle Oktobarske
revolucije džinovske potencijalne
mogućnosti Majakovskog. Ubedlji-
vo svedočanstvo o tome pruža čla-
nak »Kašika protivotrova« — prvi
članak Anatolija Vasiljeviča o Ma-
jakovskom, objavljen krajem 1918
godine. Iako ne sadrži šire razma-
tranje stvaralaštva autora poema
»Oblak u pantalonama« i »Rat i
život u emocijama«. U svakom slu-
čaju, najbolja scenska dela Luna-
čarskog napisana su na višem ni-
voju „drama za čitanje“.

Slobodnom, revolucionarnom, stva-
ralačkom razvoju duha, svih pravih
umetničkih vrednosti, u različitim
oblicima i na raznim putevima tra-
ganja za lepotom i što obuhvatni-
jim izrazom bila je usmerena naj-
većim delom aktivnost Lunačarskog
— književnog i pozorišnog kritiča-
ra. U njegovoj težnji da veoma ši-
roko obuhvati i prihvati literarna
i umetnička ostvarenja (od Maja-
kovskog do Serafimoviča, od reali-
zma hudožestvenika i nešto druk-
čijeg, katkad romantično obojenog
realističkog stila moskovskog Ma-
log teatra do smelih pozorišnih ek-
sperimenata Vsevoloda Majerholda
sa »Šumom« Ostrovskog, i Gogolje-
vim »Revizorom«) nije bilo ni trunke
eklektizma, nedovoljne principijel-
nosti ili nesigurnosti kriterija.
Vršeći svestranu analizu književne
i scenske materije, raščlanjavajući
i merajući sve elemente „za“ i „proti-
v“, Lunačarski je umeo da čitaoca
stiče upravo sa najvažnijim, naj-
trajnijim, najdubljim činocima u-
metničke lepote i krupnih sadržaja.
Samo kao proučavalac dramske u-
metnosti i pozorišni kritičar, veoma
živo zainteresovan i za zapadno-
evropske scene, Lunačarski je obja-
vio oko hiljadu članaka. Njegove
drame, pa i one najzapanjunije —
puta je imao prilike (naročito u
prvim godinama) da konstatuje
mnogobrojna ispoljavanja nezado-
voljstva povodom aktivnosti futuri-
sta, a u prvom redu Majakovskog.
Pronicljivi Lunačarski uočio je
neodrživost takve ocene i, što je
glavno, osetio je posle Oktobarske
revolucije džinovske potencijalne
mogućnosti Majakovskog. Ubedlji-
vo svedočanstvo o tome pruža čla-
nak »Kašika protivotrova« — prvi
članak Anatolija Vasiljeviča o Ma-
jakovskom, objavljen krajem 1918
godine. Iako ne sadrži šire razma-
tranje stvaralaštva autora poema
»Oblak u pantalonama« i »Rat i
život u emocijama«. U svakom slu-
čaju, najbolja scenska dela Luna-
čarskog napisana su na višem ni-
voju „drama za čitanje“.

Milan ZARIĆ

TRIBINA

Netačnost u biografiji Bore Stankovića

„Borba“ je u deset nastavaka ob-
javila najvažnije delove iz roman-
siranje biografije Ariona Mihailo-
vića o „pesniku starog Vranja“ —
Bori Stankoviću.
Evo nekoliko najvažnijih pogre-
šaka i netačnosti:
Mnogima je poznato kakav je
značaj imala i za život i za knji-
ževni rad Stankovićeve velika (i
jedina!) ljubav prema komšijici
Pasi koju je on opisao u velikom
broju svojih pripovedaka. Ta nje-
gova nesrećna i neostvarena ljubav
bila je osnovni lajtmotiv gotovo
svih njegovih književnih dela i
glavni uzrok njegovih mladičkih
kriza i stradanja. (Kakav je značaj
imala ta ljubav u Stankovićeovom
teškom i tragičnom životu najbolje
je opisao on sam u priči „Večiti
poljubac“. Arion Mihailović, na-
čelnost, toj Stankovićevoj ljubavi po-
svećuje veoma malo pažnje, a on
je, verovali ili ne, (verovatno pod
uticajem Stankovićeve kećer Cane)
izmislio novu, dosad nepoznatu Pa-
su?! Po njemu Pasa je bila „trgo-
vačka kećer“ (prava Pasa je i po
ocu i po majci seljačkog porekla)
i njena se kuća — kako kaže —
„nalazila iza gimnazijske kapije“?
Arion se o tome gde je stanovala
Pasa mogao obavestiti i kod Bore
Stankovića (negde na samom po-
četku „Uvele ruže“ Bora kaže: „Bi-
li smo komšije...“), i na „licu
mesta“ (u Vranju), a i preko čla-
naka u dnevnoj štampi. Prava Pasa
je umrla maja ove godine i ne
treba sumnjati da je baš ta Pasa ona
prava, istinska koju je Bora voleo.
Druga Mihailovićeve gruba gre-
ška jeste tvrdjenje da je Radoje
Domanović kao Stankovićeve profesor
uticao na književno formiranje
mladog Stankovića. Mihailović uopšte
ne spominje neke nastavnice
(Iliju Vukičevića, Dražu Pavlovića,
Svetislava St. Simića i dr.) koji su
imali stvarnog udela u izgrađivanju
Stankovića i kao čoveka i kao
pisca, a drugima, naročito Doma-
noviću, daje ono mesto koje oni
nikako nisu imali. Čitav jedan pa-
sus od 25 redova Mihailović posve-
ćuje Domanovićevoj pridići i pre-
sudi Bori i Borinim pesmama! Na
veliku žalost Ariona Mihailovića
Domanović je u to vreme još bio
student i nastavnik pirotске gim-
nazije. U Vranje je došao početkom
oktobra 1895 godine (vidi u Držav-
nom arhivu NR Srbije — Ministar-
stvo prosvete ukaz o premeštaju
„po potrebi službe“ P. br. 17694 od
1. oktobra 1895) u vreme kad je
Bora već bio prešao u Niš.

sastanci naprednih omladinaca
vranske gimnazije (valjda da bi i
Bora ispaio revolucionar?!), proiz-
voljno je tvrdjenje da su se „ovi“
sastanci završavali „posle vodenih
diskusija pevanjem buntovnih pe-
sama i vikanjem: „Dole direktor
(Milivoje Simić?)!“ Bilo je nekih
sukoba tadanjih učenika sa nastav-
nicima (o čemu je Mihailović mogao
da se obavesti kod još živih Bor-
nih školskih drugova: Petra (ne
Dimitrija) Milenkovića, Dimitrija
Hadži-Mikića i dr.), samo su ti su-
kobi bili sa Nikolom Jakševcem,
profesorom srpskog jezika.
Pogrešno je zatim Mihailovićevo
tvrdjenje da je Bora „tih dana (u
osmom razredu gimnazije) štampao
prvu priču i dobio prvi honorar“,
kao i da su Borini literarni uspehi
„bili sve češći“. Baš naprotiv. Sta-
nković je tih dana (i još dve godi-
ne) grubo odbijan od urednika ta-
danih časopisa, sve dok nije 1898
godine dobio pristup u Gavriloviće-
voj „Iskri“ i sarajevskoj „Nadi“.
Nije tačno da je „u vreme (njego-
vih) početnih uspeha, kada je polo-
žio maturu i stupio na Univerzitet
u Beogradu, umrla njegova „ma-
ma“ i baka baba-Zlata osmog fe-
bruara 1898 godine“. Ako je ona
umrla početkom februara 1896
(matične knjige, umrlih iz toga
vremena su sačuvane), onda to
nije bilo na početku studija, te
prema tome Bora nije mogao da
priča baba-Zlata kako je završio
gimnaziju i upisao se na pravo.
Netačno je isto tako i Mihailo-
vićevo pričanje o carinskoj službi
Bore Stankovića u toku studija.
(Bora je tada bio na službi kao
praktikant u Državnoj štampariji i
Ministarstvu prosvete, a carinik je
postao tek 1905 godine). Bora je
završio studije 1901 a ne 1900 go-
dine — kako tvrdi Arion Mihailo-
vić. „Koštana“ pak „priredena je
za pozornicu“ 1900 a ne 1901 godi-
ne. Koliko je Arion Mihailović
proizvoljan i netačan u svojim na-
vodima neka posluži za primer ovaj
sitan podatak. Na jednom mestu
on kaže da je „na prvim pretsta-
vama „Koštane“ bilo sve manje i
manje gledalaca, na trećoj pretstavi
prodato je karata za svega 12 dina-
ra“. Evo kako je u stvari bilo:
na premijeri palo je na kasi 399 dinara,
na reprizi 394, a na trećoj pretstavi
— 548 dinara (vidi u Državnom
arhivu NR Srbije godišnji izveštaj
Uprave Narodnog pozorišta Mini-
starstvu prosvete o prihodima sa
pojedinih pretstava br. 874 od 28.
juna 1900/PPBr. 6055).

izdao ništa“ gotovo pet godina (u
periodu od 1902 do 1912 godine),
da je „Nečista krv“ izlazila u na-
stavcima u našim časopisima i li-
stovima. Nepouzdana je i netačna
godina rođenja Bore Stankovića,
godina ženidbe Borinog oca (Sta-
nkovićevu majku Mihailović uopšte
ne spominje), nazivi časopisa u
kojima je Bora štampao prve svo-
je pesme (u „Nadi“ je Stanković
objavio dve pripovetke i to kasni-
je kad je bio student). Ne odgovara
istini da je najpre osnovana lita-
rarna družina pa onda dačka bibli-
oteka u vranskoj gimnaziji, da je
Bora imao toliko „inadžiskih“ lju-
bavi. Itd. Dragoljub VLATKOVIĆ

NA PRAMCU

Voleo je noć svoju.

u kojoj se valovi ispod prozora razbijaju.
Izgleda da je mnoge stvari pomešao:
krvotok, oblake,
nesigurni šumor jedne beogradske ulice,
jedne određene, jedne suviše poznate ulice.
Mali siromašni profesor na obalama mraka
izbrisao je redom sve koordinate sa globusa.

Ostala je noć,
penušava plovidba u magli,
da je život ipak nešto drugo,
da je život više nego list,
da je čovek više nego čekanje.

Otvora oči i sluti:

ništa se neće desiti...
... nijedno žalo nikada neće videti...
Mornar noćnog detinjstva,
zvezda ugašena,
poslednja rupa na svirali.

Sve je samo poluprazna soba,
police s knjigama čute:
sve je samo on.

Ako sutra bude kazivao o snegu Kilimandžara,
o koralima Arafuskog Mora
veoma umorno, veoma kostobolno,
gotovo ravnodušno,
druga će bića čuvati njegov skriveni smeh,
druga će bića nazreti dah pustolovine,
kao ptice mladosti koja ne umire,
kao april koji se ne rastura.
On će stajati sasvim sitan,
uporno beznađežan,
misliće krišom na poslednje tajanstveno ostrvo
koje još čeka
siromašnog profesora geografije.
Limeni sanduk u prolećnom smiraju
i preko lica povučeni mastiljavom olovkom ekvator.

Iskočilo je njegovo srce
što u razredu putuje Velikom Okeanom,
izišlo je iz tela, napustilo ulicu, otumaralo iz grada.
Reklo zbogom sugradanima, mornaru, svirali i mapama.
Manje nego list,
manje nego čekanje.

A sad je opet noć.
I on nikada nije bio profesor.

Slobodan GALOŽA

Žan ŽIRODU:

„Za Lukreciju“

Premijera Žiroduove drame „Za Lukreciju“ pretstavlja važan događaj u našem pozorišnom životu jer dela ovog značajnog francuskog dramatičara nisu izvodena do danas ni u jednom profesionalnom beogradskom teatru. Od 1928. god. kad se pojavio sa alegorijskom dramom „Sigfrid“ do smrti 1944. god. Žirodu je napisao velik broj komada vrlo različitih po formi no jedinstvenih po bogatstvu emocija i preovladavajućem oštrinom ciničnog intelekta. Ostavio je i dva remek dela: „Trojanskog rata neće biti“, dramu gorkih razmišljanja, i „Elektru“, u kojoj se uzdigao, na gotovo genijalan način, do tragičnog tretiranja sentimenta. Na početku pozorišne karijere sreo je Luja Žuvea koji je kasnije postao idealan tumač njegovih scenskih zamisli. Govoreći o Žiroduovom uspehu Žuve je zapisao: „Njegova dramska magija zavisi, pre svega, od nastavljanja velike tradicije reči. Žirodu ne pripada piscima koji upotrebljavaju opijum da bi omdinjali publiku; on je pozorišni volšebnik koji ima naročiti dar elokvencije, sveti dar govora koji je jedino predodređuje pisca za dramsko stvaralaštvo. Glumci koji su igrali Žiroduove komade doživljavali su otrovanje oslušujući tajac publike zanete carobnom inkantacijom. Njegov dramski uspeh počiva na tačnom uočavanju jedinstvenog značaja izgovorene reči za potsticanje gledačeve imaginacije.“

Iako je Žiroduovo mišljenje donekle preterano (Žirodu nije pisao drame u stihovima), ipak se može reći da sadrži veći deo istine; pisao je gustu sočnu prozu koja je maksimalno pokretala uobrazilju publike; neprestano je sledio sopstvenu prozodiku intuiciju i duboko verovao da je svaki upotrebljen slog presudno važan za postizanje dramskog intenziteta; nikad nije zaboravljao da reč na sceni ne služi samo zato da bi pisac ispričao neki sadržaj ili da bi glumci razgovarali već prvenstveno kao sredstvo dramskog udara koji izaziva intelektualnu ili moralnu katarzu.

Dramu „Za Lukreciju“ odlikuju sve ove karakteristike Žiroduovog stila kao i neke druge osobenosti dramaturške prirode. Tako je, na primer, dramska akcija teatralizovana u najvećoj meri i nije srčunata da pruži publici iluziju stvarnosti. Ličnosti drame dok deluju ne pokoravaju se psihološkim zakonima već postupaju u skladu

sa potrebom da se dokaže autorova intelektualistička konstrukcija. Šta više, ličnosti komada preobraćene su u apstraktna otelotvorenja izvesnih principa ili ideja i ne predstavljaju izrazite karaktere. Uočljive su i mnoge proizvoljnosti u dramskom razvoju što je takođe opravdano piščevom namerom da raspravlja o složenim intelektualnim ili etičkim pitanjima u obliku dijaloskog traktata.

No ova drama, krajnje teatralizovane forme, ipak krije u sebi tanano vibriranje života: u komadu odzvanja duboko i mnogostruko iskustvo snažne ličnosti manifestovano obiljem finih opažanja o psihologiji ljudskih odnosa i tačnim uočavanjem jedne suštinske čovekove dileme. Istovremeno, svaka tema sagledana je iz mnoštva različitih uglova i dodiruta dahom prave poezije.

Žiroduova cinična i gorka drama počinje paradoksalnom situacijom: vrlina oličena u gospođi Blansar, mladoj i lepoj ženi carskog državnog tužioca, postala je kob malog provincijskog grada u Francuskoj. Lisil Blansar opire se životu i njegovim gadostima, tačnije rečeno ustaje protiv privida koji joj dočarava prigušena mašta a najviše prezire ljubavne igre u koje su upleteni njeni poznanici i prijatelji. Kad čuje da ljubav pretstavlja tajni niz želja, vijanja, predavanja, ljubomore, blaženstva i očajavanja suprotstavlja tom shvatanju svoj san o ljubavi protkanog čistotom: „Ja ljubavlju zovem ono što drugog imena nema“. Negde u dnu njene duše začela se ideja o čistoj neoskrnavljenoj ljubavi, ustvari potreba za nekom uzvišenom čistotom u ljudskim odnosima. Ta fikcija — više hrišćanska nego antička — potiskuje njenu pravu prirodu, dodaje njansu licemeta njenom moralu no istovremeno oličava i divnu, ustreptalu čovekovu potrebu za apsolutnim moralnim vrednostima. Tokom komada fikcija se progresivno razvija, potstičena zapletom i akcijom drugih ličnosti, i uskoro postaje druga Lisilina stvarnost koja neminovno uništava život. Na kraju drame Lisil je svesna svoje sudbine i kaže: „Ja neću umreti ne ostajući verna svom zločinu, svom neoprostivom zločinu, pre zira prema životu.“ Žiroduova filozofija nije naročito nova ni originalna i komad možda svedoči samo o autorovoj galskoj općinjenosti čulnošću, no ipak u nekom zaboravljenom kutu srca, uprkos ironiji i cinizmu, osetimo bolan nemir pred

izopačenošću oblika koje uzima život.

Karakter izvođenja Žiroduove drame u Jugoslovenskom dramskom pozorištu odredile su dve okolnosti koje nisu zavisile od reditelja Mate Miloševića: neprevodljivost dobrog dela dijaloga i uobičajen stil glume u našim pozorištima. Pri čitanju drame nameće se utisak da komad moraju igrati glumci prevashodno okrenuti govornoj interpretaciji dramskog materijala a nikako umetničci navikli da tekst „odglume“. Uspeh Žiroduovog komada zavisi od verbalne virtuoznosti, od nijansiranja rečeničnog obrta, od menjanja boje glasa, od promena u tempu ili visini tona. Glumčevu preživljavanje i svi ostali elementi glume moraju biti strogo ograničeni i podvrgnuti muzici reči koja je osnovno izražajno sredstvo. Osim toga, Žiroduovi komadi zahtevaju lepršavu kapricioznu rediteljevu koncepciju koja neprestano paglašava uslovnost zbivanja i promena raspakovanja junaka. Jedino ako se komad pruži u obliku ne pretenzionozne igre gledalac može nesmetano da uživa u piščevom humoru, elokvenciji, elegantnoj duhovitosti, oštromulju, ironiji, u tihim razgovorima melanholije ili bučnim izlivima radosti. U tom slučaju ličnosti komada su „okamenjeni kipovi tek oživljeni rečju“ a sukob fikcije i života prirodno se razvija u svojoj uslovnoj realnosti.

Za režiju je bilo najvažnije da stilizuje psihološka reagovanja ličnosti i tako dopusti nesmetano razvijanje, prepletanje i sukobljavanje u svetu ideja koji postoji ispod melodramske osnove komada. Režija nije postigla takvu stilizaciju i glumci su realizovali punokrvne realističke karaktere raspljanane čulnošću, požudom ili smernošću. U pitanju je, naravno, kvantitativna razlika jer niko ne pomišlja da bi se protagonististi smeli lišiti svih psiholoških reagovanja; isto tako bilo je nedopustivo zanemariti autorovu želju da ličnosti budu apstraktne inkarnacije ideja ili principa, tek s vremena na vreme vezane za stvarnost pozornice nekom psihološkom nijansom. Tako se došlo do apsurdnog postupka u kome je Žiroduov stilizovan dija-

log ilustrovan doslovnom realističkom akcijom. Gledalac je doživljavao najteže trenutke kad je dopuštao da bude prevaren artizmom glumaca. Tada se neminovno pitao šta izaziva nesreću junaka: da li besmisleni zaplet? ili struktura nekog očigledno imaginarnog društva? ili najzad, samovolja glumaca? Istovremeno, ličnosti i zaplet drame delovali su besmisleno, najviše zato što su nasilno iščupani iz sveta duhovnih apstrakcija i vezani za svet svakodnevnosti stvarnosti. Vremenom publika je postala zbunjena i sumnjala da je trivijalna građanska komedija pogrešno intonirana kao tragedija.

Dodajmo da je rediteljeva koncepcija sputavala izražavanje osnovne ideje komada. Tako je, u tehnički savršenom tumačenju Marije Crnobori, Lisil Blansar bila blede cvet nevinosti uhvaćen u zamku ovog sveta, ali se nije osetilo da iza realnih obrisa ove žene, u mraku njene krvi, cveta drukčija izmišljena realnost koja jedino prouzrokuje tragediju i privodi katastrofi gospođu Blansar.

Braslav BOROZAN:

„Prekinuto putovanje“

Stavljanje Borozanove drame „Prekinuto putovanje“ na repertoar Narodnog pozorišta može se tumačiti jedino željom da se tokom sezone izvede što više savremenih nacionalnih komada. „Prekinuto putovanje“ priča o presudnim časovima života nekoliko ljudi koji su se našli, u trenutku krize, na istoj putanji sudbine; kako su protagonisti drame zamišljeni kao predstavnici određenih društvenih ili političkih tendencija, delo bi trebalo, prema zamisli autora, da doprinese afirmaciji naprednih pogleda i konačnom obračunu sa pojavama zaostalim iz starog vremenom pregaženog društva. Ustvari ta osnovna didaktičko-moralizatorska namera određuje prirodu Borozanove drame: u njenom središtu rasplamsava se borba ambasadora Luke Dobrovića za povratak u normalan stvaralački život glumice Svetlane Crnković, čerke bivšeg bana koju, u času otpočinjanja drame, muči osećanje krivice pred društvom. Osnovna dramska dilema jednodnevna je i svodi se na pitanje da li će Svetlana ostaviti ljubavnika i otići mužu — emigrantu u Kanadu. No s druge strane pisac pokušava, opažajući opasnost od pojednostavlivanja, da delo učini kompleksnijim i bližim životu. Time što uvodi u dramu, pored neophodnog Svetlaninog ljubavnika iz vremena okupacije i još tri druge ličnosti, kao i time što dopušta junacima da evociraju svoje životne i-

OLGA JANČIĆ: GLAVA

storije izgubljene u magli godina. Takav postupak bitno narušava strukturu komada i baca u zasenak aktivnu, sadašnju dramu sa njenim konfliktima i motivima koji pokreću junake. Uz to, narativne retrospekcije često n'asa dovoljno funkcionalne i psihološki opravdane tako da ubrzo posumnjamo u opravdanost Borozanovog dramaturškog postupka u kome ličnosti tako lako zaboravljaju svoju stvarnu, sadašnju životnu dramu. Glavni junaci „Prekinutog putovanja“ povremeno uopšte ne učestvuju u zbivanju čime se prekida kontinuitet njihovih dramskih linija što bitno narušava ritam komada i izaziva utisak razvučenosti. Dodajmo da piščeva opservacija ne prodire dublje ispod površine života, pri čemu uočene pojedinosti nisu umetnički transparentne i uzdignute do prave umetnosti; da su ličnosti krajnje shematizovane i svedene na dve-tri karakteristike; da je uočljiv nedostatak ozbiljnih misli ili istinskih osećanja kao i da pisac pokušava da veže pažnju publike publicističkim slikanjem nekih antagonizama koji su pripadali proteklom, prevaziđenom vremenu.

Reditelj Braslav Borozan pomo-

Vladimir STAMENKOVIĆ

SAVREMENA PROZA

Sumnja

Strmom, snegom prekrivenom ulicom koračao je povijeni starčić okrećući leđa vetru, pošto bi poste svakog drugog ili trećeg koraka zastao da se odmori. Samo je jednom, kada je počeo da se penje pridržavajući sivi šešir rukom, pogledao paru koja mu je izlazila iz usta i odlazila brzo nošena vetrom. »Kao život! Kao vreme! Ali, o tome sada ne treba misliti! Stiglo je i moje prvo proleće.«

Lako se nakašljao i nastavio sa hodom i odmaranjem.

Velika zelena bolnička zgrada gore na vrhu ulice sa leve strane bila je njegov cilj.

Uskoro starac se našao u toploj, širokoj prostoriji i prišao malom šalteru iza koga je sedela bolničarka. Držao je šešir čvrsto šakama i nekako se još više povio. Kada ga je ugledala, nasmešila mu se.

— O, to ste vi! Sada već nema opasnosti. Ustalom, to se vidi i po vašem licu.

Starac se smeškao.

Bolničarka je pogledala u svoj ručni časovnik.

— Nećete dugo čekati. Samo pet minuta. Sedite.

— Hvala vam, mnogo vam hvala — reče starac, pride prema klupi i obrisa injem ovlažena vrata.

Prvo je raskopčao kaput, a zatim je seo kao da će ga neko svakog sekunda pozvati.

Mlada, vitka lekarka sa vezanom i podvijenom gazom preko lica pojavila se iz bočnog hodnika. Kada opazi starog, pride, i spusti mu ruku na rame.

— Više se ne plašite? — upita.

Starac iskrivi glavu i pogleda je krupnim stidljivim očima presvučenim staklasto-vodenom masom.

— Ne plašim se. Mnogo sam vam zahvalan.

Hodnikom prelete ženski prigušeni krik. Neka vrata se otvoriše. Ču se poziv s kraja hodnika. Lekarka spusti glavu preko usana i još jednom potapša starca po ramenu pre nego što krenu. Nešto je promrmljala, ali je on nije razumeo.

»Šta ste kazali?« Mislio je da je stigla i upita, ali nije više nije bilo. Kad su se vrata zatvorila sve je opet utrnulo u tišinu. Ostao je, sedeći, bacajući nesvesne poglede na ulicu kroz ogromna staklena vrata.

Istog trenutka na ulici se pred kapijom zaustavi uz škripu kočnica četvrtasti rasklimani taksij i iz njega izade krupan mladić, crven u licu i kose u neredu. Rebrasti kaput bio je otkopčan, a jedan kraj šala poigra više njegovih leđa nošen vetrom. Mladić ga nesvesno dohvati i stavi na rever kaputa. Nešto je rekao šoferu i brzo se uputi bolničkim vratima.

Dok je mladić prilazio šalteru i nešto glasno razgovarao sa bolničarkom, šofer vešto okrete uz buku kola i ukoči, spreman da se otišne nizbrdicom kojom je došao.

Kad je završio sa razgovorom, mladić počeo nerovno da šeta prostorijom gore-dole. Lupao je snažno svojim cipelama, ostavljajući iza sebe

korno uglačanom podu. Kada primeti starca na klupi pride mu i upita ga:

— Koga čekate?

— Zna se — reče starac nasmešeno i uzvrpolji se.

— Cerku? — povisi glas mladić.

— Zenu i cerku! — reče starac razdragano.

— Ne razumem! — promrmlja mladić i sede pored njega.

— E, možda i ja nisam razumevao, ali sad mi je sve jasno. Da, posle trideset godina braka dobio sam cerku.

— Pa koliko vam je godina? — upita nestrpljivo mladić.

Starčeve usne zadrhtaše, a lice mu obli rume-nito sreće.

Zagledan negde preko mladićeve glave i kao da ne govori čoveku pored sebe, reče:

— Sezdeset i četiri!

»Kako ga nije sramota!« — pomisli mladić.

Starac je okretao šešir u rukama. Pogledao je mladića i upita ga:

— Čini vam se čudno, zar ne? Nekada sam i ja mislio kao sada vi, ali kad biste dočekali ove godine u ovakvom položaju, videli bi da se ne biste ništa drukčije osećali nego neki mlad čovek. Vi čekate isto ženu i dete?

— Da, sina i ženu! — oteče mladić.

— Kažem vam da vi niste nimalo srećniji nego ja. Čak sam ja možda i srećniji, baš zato što sam u ovim godinama, a nikada nisam imao dece.

— A koliko je godina vašoj ženi? — upita naglo mladić.

Starac se zamisli i kao kroz san reče:

— Četrdeset i šest. Imala je šesnaest godina kad mi je postala žena.

A zatim dodade svesnije:

— Pomislite, trideset godina čekanja.

Mladić zamisli njegovu ženu još držeću, lepu i zgodnu.

»Nije valjda toliko luda da stvara dete sa ovim grobom«, pomisli, gledajući starca odzgo pa ni sam ne znajući zašto reče:

— Da sam na vašem mestu, ne bih baš bio siguran da je dete moje!

— He, to sve zavisi od toga kako biste se osećali — odgovori odmah starac.

— Zar se vi još osećate... da biste mogli postati otac?

— Svakako! I to još kako!

— Izvinite, na kom kraju grada stanujete? — upita mladić i pogleda starca u koren nosa.

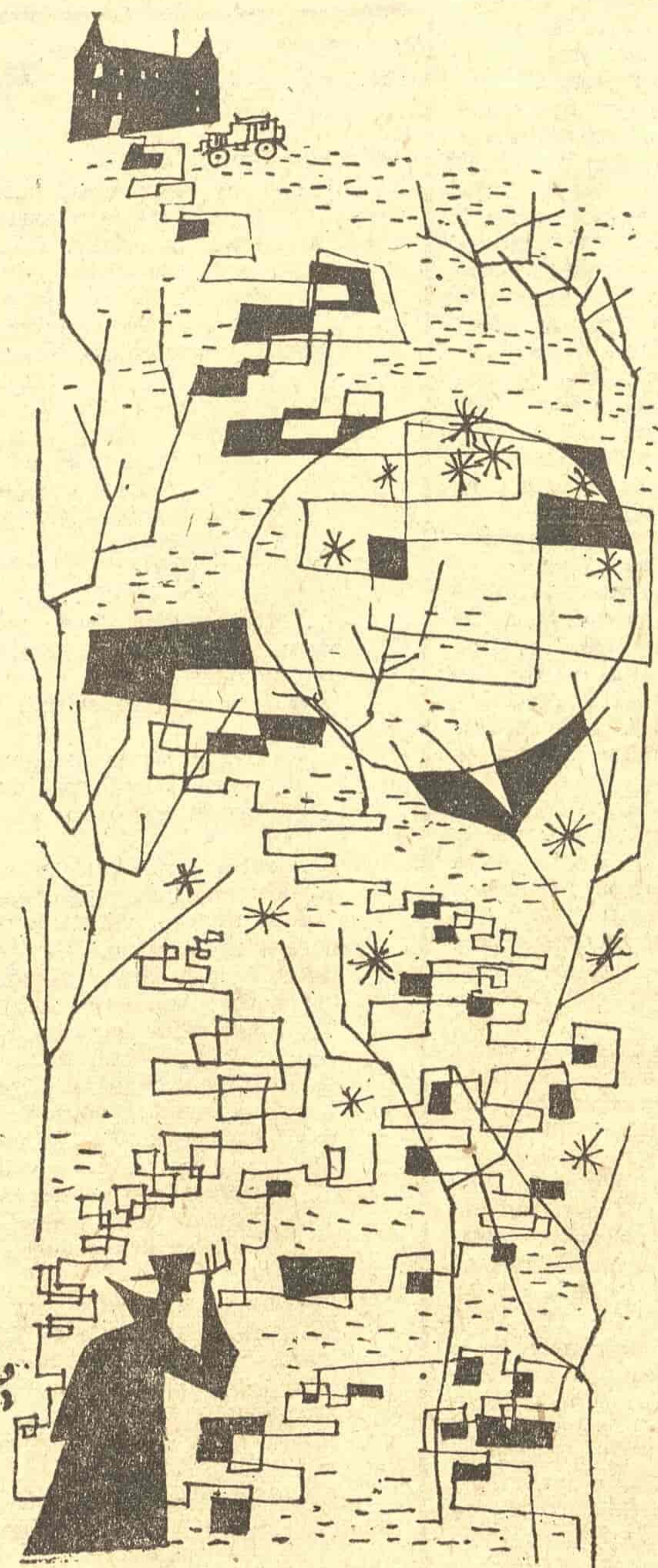
— Na Slaviji! — reče starac.

— A ulica?

— N...

— Kako vam se zove žena?

Starac mu reče ime. Mladić klimnu glavom, pogleda ga ironično i počeo da se šetka ispred starca, dajući mu do znanja kao

ILUSTRACIJA SLAVOLJUBA BOGOJEVIĆA

da zna nešto više od njega.

Starac je čutao i gledao ispred sebe.

Bolničarka je nešto beležila iza šaltera, oslušujući njihov razgovor.

— Čudno je, vrlo čudno, — reče mladić i unese mu se u lice.

— Šta je čudno? — upita starac ispravljajući leđa.

— To, da verujete da je dete vaše! — odgovori mladić.

— Nije ništa čudno! — kažem vam da biste se i vi isto tako osećali.

— Tvrdim da ne bih! — reče mladić.

Starac opruži noge.

— A da li ste vi sigurni da je dete vaše? — upita starac ne gledajući ga. Nakrivi glavu, licem mu zatira mali smešak, a jedno uho bilo je naročito spremno da čuje odgovor.

— Svakako da sam siguran. Nećete valjda da se uporedite sa mnom.

— O, pa svakako, svakako da se upoređujem. Kažem vam da je to sasvim isto. Slušajte, — starac lagano ustade, — slušajte me, imao sam dobrog prijatelja koji je u vašim godinama dobio isto sina sa ženom za koju je mislio da ga nikada nije prevarila. I, zamislite, kad je došao u bolnicu da je sačekao i odveo kući s detetom, nije je zatekao. Otišla je sat ranije i ostavila mu pismo kod portira. Da, otišla je kod pravog oca svog deteta. Mislija je da će moći da ga slaže, ali kad se dete rodilo — osećanja su joj se sasvim izmenila. Šta kažete na to, mladi prijatelju?

— Silaze liftom! — doviknu im bolničarka.

— Odgovorite mi sad na to! — bio je uporan starac.

Mladić je stajao prema starcu opuštenih ruku i gledao ga.

— Otvorite lift! — viknu bolničarka.

Starac pritrča liftu i otvori vrata. Poljubi ženu i prihvati dete. Pošli su prema bolničarki.

Iz lifta izade još jedna žena s povijenim detetom, nasmeši se kad ugleda mladića i odmah se uzbliji. Prišla mu je.

— Uzmi ga!

— Hajdemo! — odvrati mladić.

— Isti otac! — reče bolničarka, gledajući dete u starčevom naručju.

— Zar nećete ni da ga pogledate? Zeleo si sina, — reče žena koračajući za mladićem.

— U kolima ću! — reče tiho čovek u stranu i otvori vrata.

— Pijunuti otac... — ponavljala je bolničarka. Mladić pogleda u starca koji se smešio na njega.

— Šalio sam se! — doviknu mu starac.

Mladić stade.

— Ozbiljno? — upita.

— Na častu reči! — reče starac.

— A šta to? — upita žena mladića.

— Ništa, — reče mladić, uze dete iz njenih ruku i prvi put ga pogleda.

Nasmeja se i doviknu starcu:

— Hajdemo zajedno kolima! Klizavo je da se ide naškel!

Nikola KOLAKOVIĆ

KNJIŽEVNE NOVINE

ZAPIS O PESNICIMA SELJACIMA

Ima u našim selima bistriji mladića koji nisu imali prilike (iako su mali želju) da uče školu, pa im je ostala strast da u časovima dokone nešto pročitaju, a katkad i nešto „sastave“. Oni umeju da naprave dosta tečne stihove, obično i narodnom desetercu (ali rimovanom) u kojima sročavaju ljubavna pisma (koja obično tu i ostaju) ili opjevaju tekuće seoske događaje, a nekad i važnije stvari ličnog života. Njima to „ide za rukom“ i živnava najuža okolina ima za to izvrsnu meru priznanja, kao i svakoj zuzetnijoj veštini koja može i drugje da zabavi i rasonodi, pa autori obično važe kao (u jednom višem smislu) „pismeni“.

Ima, međutim, i jedna druga vrsta pesnika seljaka, mnogo reda no neuporedivo zaslužnija da se o njima govori. Oni ne vode stihovnu aroniku selskih zbiljanja, ne pišu „smešno“ niti „ljubavno“, ukus bližnjih uopšte ih ne interesuje, i zato, na svoju tešku nesreću, nemaju publike. Pišu sami, o sebi, za sebe, ne ustežući se od iskrenosti i ispovesti, niti od hrabre metafore koja im odjednom osvetli ono što ih je tako dugo razapinjalo. I skoro da se oni manje trude da im pesma ne liči na ono malo pročitano, a više postuju to stihijno i nesvesno, neobjašnjivim putevima ptica selica. Oni se ne libe čak ni slobodnog neslikovanog stiha, iako to već za svu njihovu rodbinu i okolinu nikako i nije pesma... I budući da između prolećne setve i jesenje berbe, između pojenja stoke i seče drva, nemaju mnogo vremena, oni ne pevaju na površne spoljne poticaje, već tek onda kad zaista nešto uoče ili „osete“, kada „imaju šta da kažu“. Ali pošto to nemaju kome (jer publike njihove nema) onda ostaje da bar samo — zabeleže. I — da beže. Od sveta, koji je često samo sinonim potsmeha. Onako kako to u jednoj pesmi kaže mladi seljak Srba Mitić:

„Tada otrovan bežim ka šumi,
sestri rodenoj,
i njezin meki šapat život mi produžuje.
Tope se boli u noći mirnoj i zori
svilenoj
i opet ljubav, samo ljubav me
okružuje.“

Jedan je, eto, već pretstavljen: Srbojub Mitić, iz sela Crljenca (z. p. Rašanac) kod Požarevca, rođen 1933 god.

Drugi koji se zove Dobrica Erić, selo Donja Crnuća (z. p. Vračevšnica) kod Gornjeg Milanovca. Rođen 1936 god.

Oba imaju po četiri razreda osnovne škole, po jedno drago no već davno (i odavno uspešno preboljeno) poznanstvo sa Jesenjnom, i još sa ponekim usput, i — pune pregršti ipak svojih stihova. Ne pamtim otkad pišem pesme“, kaže mi u pismu Srba, a Dobrica mi izjavljuje da svojim stihovima ne zna broja, jer mnoge još nije stigao ni da zapiše. Prosto: nosi ih u glavi, doteruje i prepravlja, a za zapisivanje — eh, bože zdravlja...!

Pesme su njihov drugi, njihov prvi život, njihove prave brazde i žetve. Banalno bi bilo reći da tu još uvek ima izvesnih nevesitina i neuglednosti (već sa interpunkcijom počinju muke), ali očigledno je isto tako da su oni nešto već postigli (ne samo s obzirom na selo Crnuću i selo Crljenac), za šta, njihovom srećom, ili nesrećom, nemaju nikomda da zahvale. Išli su najtežom pu-

tanjom, tamo, ustvari, kuda i nije bilo putanje, i evo, izbijaju, stižu...!

U svakodnevnom životu to su obični, pomalo stidljivi seljački momci, priviknuti plugu i motici, i jedino im gusta neuredna kosa i bledunjava lica opominju da su oba iz istog poetskog zavičaja. Za razliku od mnogih gradskih pesnika oni su sušte i čiste skromnosti i, ako iko, oni, zajedno sa našim slikarima i vajarima — „primitivcima“, poseduju onu danas već izgubljenju nevinost stvaralaštva“ o kojoj govori na jednom mestu u svojoj knjizi eseja Peda Milosavljević.

I kad se jednom pojave njihove zbirke (nadajmo se da će to biti uskoro) dobro bi bilo da budu ilustrovane od nekog njihovog „naivnog“ sabrata iz škole ili pokreta Ivana Generalića...!

Neka ovo bude skroman prilog njihovom ne više neizvesnom dolaženju.

Dragiša VITOŠEVIĆ

MISAO

Ako uzetim
nikad kraja.
Kako ga pronaći ja?
U svijetu ovom sto visina,
visina svaka
bez svoga dna.

Petar VUKOSAVLJEVIĆ

SCENA IZ DRAŠKOVIĆEVE DRAME „RASNIRANE CIPELE“

KRIKA

Drama Bore Draškovića

u izvođenju Akademskog pozorišta iz Beograda

Na programu piše — vreme sadašnje. Dešava se — ovde: u sobi studenata, na igranci. Ovde: negde u FNRJ, Uzbudljivo. Očekivanje. Priželjkivanje. Mladi čovek, naš, današnji, Boro Drašković, ispevao je dramu o mladom čoveku, našem, današnjem.

„Rašnirane cipele“ su monodrama. Dvadesetčetvorogodišnji student Nenad — čita novine. Novine pišu o uspešnim momcima: ovaj postavio svetski rekord, onaj surovo ubio dedu i babu, onaj napisao roman — bestseller. Dvadeset četiri godine a ništa nije učinio za besmrtnost. Nenad pati ubeden da ga to jedino rodni provincijski grad sputava, mašta o odlasku u prestonicu. Kod Čehova: „U Moskvu, u Moskvu!“ Nenad: „Na Beograd, na Beograd!“, ali ne kao nekada Svek — da ga zauzme, nego po svome — da mu se pokloni, da ga iskoristi, Niko prorok u svome selu, jedino u glavnom gradu, koji je bajagi i Meka i Medina i Sv. Čaba provincije, mogućnosti rastu naokolo — beri, nadobudni Nenade! Zudnja — prostim odlaskom u glavni grad postati uopšte „veliki čovek“, veliki čovek „kao takav“, (prirodno) destimulise aktivnost i mladi junak — nezadovoljna sanjalica, ne nailazi na razumevanje svojih bližnjih. Umesto da stvara, putuje, ljubav vodi na livadi, on kroz prozor gleda vozove koji prolaze — Hamlet palanke.

Osećajući da mladost čezne za velikom avanturom rušenja, gradnje, raskida, prevazilaženja postojećeg (Podvig naš nasušni daj nam danas!), Boro Drašković drži da je, za razliku od generacija kojima je afirmacija bila „obežbedena“ kroz SKOJ, Revoluciju i pruge, naše pokolenje nepravedno siromašno po voljnim prilikama: za poslednjih nekoliko godina imali smo samo jednu jedinu pravu, mobilizatorsku gužvu (!) Plemenitu i doživljenu istinu da mladost ne sme biti zadovoljna, pomirena sa onim što jeste, da mora da buntari, autor je kompromitovao deklarativnom konkretizacijom: u preterano crnom slikanju sveta sitnih, vicinalnih strasti — tu mladost prolazi u trouglu: kuća — fakultet — j-granka — odlazak u glavni grad kao jedini izlaz za Nenada — da je i smogao snage da ga ostvari — bio bi pre kukavičko bekstvo nego dokaz vitalnosti. Mnogo zanimljivih ljudskih osobina — inertnost, čamotinja, umetnost nadanja — objašnjeno je uproščeno i proizvoljno naduvanim „kompleksom građanina iz unutrašnjosti“. Sem toga, prvi i treći čin opterećeni su nedostatkom zbiljanja i zamarajućim jadikovkama — deklamacijama glavnog junaka. Za njega se, nesimpatičnog, Boro Drašković talentovano založio, ali uzalud: osnovna ideja drame samo

je zamagljena možda jednostranu, ali duhovitu smotru malograđansko-šrafciigerske omladine naše Unutrašnjosti, izvršenu tokom dinamičnog drugog čina. „Ljutiti mladi čovek“ socijalizma ispao je: made in Yugoslavia „ljisniji čovek“ prelaznog perioda.

Reditelj, Miroslav Belović, uspeo je da veliki ansambl od oko četrdeset lica deluje homogeno i ispolji svoje najbolje vrednosti.

Zoran Stojilković i Zoran Ratković lako su i ubedljivo dočarali dva pola iste provincijske dosade. Prvi, Željko, fudbaler, uzima događaje sportski: Šta je — tu je. Zdrav! Zdrav! Zdrav! Drugi — Mile, poglavica jednog martijevskog muškog kvarteta — svesno natiče tamne naočari potpuno ozlojednosti. Zoran Ratković je koordinacijom spoljnih i unutarnjih izražajnih sredstava svoju, ne mnogo eksponiranu ulogu nenaometljivo pretvorio u bogat gorkopop uzbudljivi lik.

Branislav Radović u ulozi Oca dolazio je do uverljivosti balansirajući između dobroćudnosti starog čike i okorele netrpeljivosti svojstvene starosti. Nenadovog druga — Slavka Stevan Stukelja doneo je „u jednom komadu“ akcentujući bezazlenu bezbriznost jednog junoše od uspeha.

I pojavom i glumačkim tempe-

PRICA

Rastanak

— E, a ja sada idem — rekla je, i prvi put odjutros pogledala ga čvrsto, pravo u oči.

On se zbunjeno osmehnu i ne prihvati taj pogled. Skliznu preko njenog ramena i zaustavi se na ivici velikog, kanapima uvezanog kofera.

Kao da govori sam sa sobom, procedi: — Ne bi trebalo da odeš ozlojedena, Lela.

Nije odgovorila odmah. Kolebala se između suza i hladne gorčine. Ipak se opredeli za drugo:

— Naravno, nema potrebe da budem ozlojedena.

— Nije potrebno — odavla se on kao eho, nesigurno.

— Mi smo kulturni ljudi — produži ona mrtvim glasom. — Ne svadamo se, ne bijemo. Svi oni ljudi koji su nas jutros videli kako prolazimo, mislili su baš to kako smo mi kulturni ljudi...

— Mislim da je to najviše što možemo učiniti — reče on ubedljivo i opet je okrnju pogledom.

Ona skide maramu i rastrese kosu kao da pokušava da strše neki teret koji je pritiska. Kad mu je okrenula lice, oko usana je imala jedan mali, drhtav osmeh koji nikada ranije nije zapazio. Preterano nemarno zapevuši:

— Najviše i najmanje... Sve to nije važno... Pa... mogli smo se, najzad, i udarati, ako i to spada u sve ovo... Samo ti smatraš da to ne bi trebalo da se desi... I nije se desilo...

— Nemoj tako, Lela — reče on prigušeno. — Mi smo već sve, mislim, prečistili. Ti ćeš ostati u mojoj najlepšoj uspomeni...

— Svakako, svakako. I ti u mojoj. Sasvim te razumem. Ti si normalan čovek, a normalan čovek ima pravo na normalnu ljudsku sreću u koju spadaju i deca. Ja nisam mogla da ispunim taj zahtev tvoje normalnosti i sasvim je jasno da ti nisi prinuđen da se zbog toga i odrekneš svojih prava... Vidiš kako sam sve lepo shvatila, kako te potpuno razumem.

Cutao je. Ona nije imala razloga da čuti. Kada se čovek više ničemu ne nada, nema razloga da čuti. Kada sve izgubi, ima još samo jedno klackavo zadovoljstvo: da govori o tome, da kopka, uvek ponovo kopka po onome što boli, što ne može da prestane da boli...

— I tako, malo po malo, sve prestaje da bude važno. Jedino razumevanje... To ostaje kao stožer ličnosti... Ni četiri godine za nama nisu važne, zar ne? Uzgred, ti si uvek tako pouzdano tvrdio kako je naš brak jedan od retko srećnih... Hvalio si se pred drugovima...

— Dosta, zaboga, zar ima smisla u ovakvom trenutku sve počinjati ispočetka. Misliš da ja sve to ne znam i da mi nije teško...

Pružio je ruku i dohvatio njenu za zglavak. Ona je istrže.

— Mani to. Hoću da govorim. Pusti me... Još samo nekoliko minuta pa ću otići... I zato moram da ti kažem: sve nije više važno. Jasno je da ja ni u buduću neću moći ništa da zasnivam na spremnosti za materinstvo. Ali ti ćeš moći. Oženiceš se i bićeš bolje sreće nego sa mnom, nadam se. Tvoje vaspitanje... Tvoji stari roditelji kojima si jedina uzdanica... eh... kako je sve to... prosto smešno...

Zabacila je glavu i nasmejala se piskavo i razdražljivo.

— Lela... zar moraš da mi zgorčaš ove poslednje trenutke. Pristala si da se rastanemo otmeno i... dostojanstveno... a ovamo...

Sada ju je gledao. Videla je u njegovim očima ono nemoćno molećivo što ju je uvek razoružavalo. Prestala je da se smeje. Približila mu se malo, kao da se naklonila, i rekla tupo, kao da se to nikada nije odnosilo na nju:

— Sa tobom mi se to desilo: I ja sam želela da imam decu s tobom. Desilo se... i eto...

— Znam — reče on samo usnama i obori pogled.

Cutali su. Oboje su gledali u vrhove svojih cipela i njihove nervozne pokrete. Najzad ona podiže glavu i pogleda u mračni otvor ulaza za vagon.

— Već je vreme...

On se trže:

— Možda bi bolje bilo da nisi išla. Mogla si ostati ovde. Voleo bih da te vidim s vremena na vreme.

— Bolje je što odlazim. Lakše ću sve ovo podneti pored majke, nego da ostanem ovde sama...

— Pa da, svakako...

Sagla se i podigla veliku, uvezanu bošću.

— Čekaj, ubaciću ti sve kroz prozor. Udi i zauzmi kupe.

Ona se obazre kao da traži nešto, zatim odlučno skoči na stepenik. Primila je stvari kroz prozor, sredila ih brzo, pa se vratila i nalaktila na ivicu. Iznenada se naže preko, setila se da još mora nešto reći:

— Slušaj, nemoj mi pisati... Iako sam te još sinoć molila, sada vidim da će biti bolje da mi ne pišeš... Prosto me više ne interesuje šta će biti s tobom.

On podiže lice prema njoj. Bila je sasvim bleđa i smeškala se neodređenim, tuđim osmehom.

Hteo je nešto da kaže ali nije uspeo. Kada se iza poslednje krivine izgubila mala, žuta stanična zgrada, činilo joj se da još uvek vidi tamnu, sićušnu priliku kako joj uporno maše...

Danica PEROVIĆ

IZ LITERARNIH DRUŽINA

Radovi učenika

VI BEOGRADSKE GIMNAZIJE

Zaboravljena deca

Hajde, da se igramo, bato, daću ti komadić hleba, a ti meni tu šarenu krpicu. Zašto se stidiš? Pa mi smo oboje zaboravljena deca. Moj tata i mama rade, a ja brojim kocke u ovoj ulici. Hajde da brojim kocke. Znaš, znam da brojim samo do deset. Ali ako, tvoja krpica mi se sviđa. Videla sam ja i tvoju mamu kad je otišla sa onim čikom. Hajde da brojim kocke, tata kaže da ne brojim dobro, a ja znam da čitam i da gledam slike. Ne ljuti se kad te onaj čika bije. I ja dobijam batine, pa mi mama opet da mast i hleba. Što me tako gledaš? Evo ti parče hleba, ja nikad ne pojedem sama. Ja brojim kocke, sve kocke znam da izbrojim i — sad ću da ti brojim. Sedi kod mene i pusti da te zagrlim. Nos ti je prljav, al ako! Ti i ja smo zaboravljena deca.

Veroslava IVKOVIĆ

LJUBOMORA

Idem i celim putem mislim na njega. Da li će biti tako grub kao juče? Stoji nepomično, ne prilazi mi nikako i — muči me. Pridem mu, stanem pored njega, želim da ga prigrlim, da ga privučem sebi, a on, mada zagrejan, samo stoji. Kao da sam za njega nešto sasrna obično. Kada je zvono zazvonilo, ljubomorno sam ga napustila. A još uvek mislim na njega. Profesor objašnjava simetralne ugla, čas je počeo. Podilazi me jeza. Završeno je predavanje. Rešila sam... Neću mu više prilaziti. Neka ga, neka bude sam kao i do sada, a ja ću sutra obući džemper i neću mu prilaziti, jer tako ume da bude grub — taj radiator, naročito kada je hladan.

Danica MOJSIN

Moje proleće

Zbog tebe sam pevao najlepše pesme koje još ni jedan pastir ne ispeva stadi i pio sa sunčanih izvora u dolinama cveće. Zbog tebe sam mirisao jorgovan i mirtu proleća koje je vejaloo s lipovih grana.

Miroslav TRAILOVIĆ

Bez naslova

Ne ljuti se ako te ponekad slažem kada te pogledam u oči i podem u neisanjane snove — ja nisam ničiji gost na kraju svoga dana. Ponekad isuviše dugo tražim kraj svetionika svoju izvadenu stenu pa me zaboli samoća. Onda potražim bujnjeve i zvona i naselim svoja zaleda raspuklim svanućima.

Đuđica VASTIĆ

VIRGILIJE NEVJESTIĆ: SELO U RAVNICI

profesor

Nemam pretenzija da iznosim rezultate, i to samo ove godine, naše škole — Šeste beogradske gimnazije. I ove godine smo primili oktobarske nagrade u iznosu od 85.000 dinara od Sekretarijata za prosvetu i kulturu za grad Beograd. Za Dan Republike, na konkursu koji je raspisan u okviru Srbije, takođe smo nagrađeni prvom nagradom, drugom nagradom i sa dve treće nagrade. A što nam je naročito drago i od Društva za srpskohrvatski jezik povodom raspisanog konkursa povodom godišnjice smrti naših velikih realista: Domanovića, Glišića, Matavulja, od moguće četiri prve nagrade dobili smo dve i još su nam dva rada pohvaljena. Ovo nam je naročito drago baš stoga što ove nagrade dolaze od za nas najvišeg foruma.

Branko SAVOV,

